

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Alja Bulič

Mentor: doc. dr. Milan Balažic

KATOLIŠKA CERKEV IN MACHIAVELLI

**Analiza političnega delovanja katoliške Cerkve in njena umestitev v
Machiavellijevo teorijo**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

» *Odločitev vzeti jabolko je bila odločitev najvišjega reda evolucije*« (Gary Zukav, 2001)

KAZALO

1. UVOD	4
2. ZGODOVINA KRŠČANSTVA	7
2.1. PREGANJANJE IN PRIZNANJE KRŠČANSTVA.....	7
2.2. KRŠČANSKA DRUŽBA.....	8
2.3. KRIŽARSKÉ VOJNE.....	9
2.4. KONEC KRŠČANSKE ENOTNOSTI.....	10
2.5. SEKULARIZACIJA.....	12
3. CERKEV-DRŽAVA?	14
3.1. KRŠČANSKA MORALA.....	15
3.2. DRŽAVNA MOČ.....	18
3.2.1. OZEMLJE.....	18
3.2.2. MOČ ODLOČANJA.....	19
3.2.3. UPRAVA.....	19
3.2.4. VOJSKA.....	21
3.2.5. FINANCE.....	21
3.3. VLADAR.....	22
3.4. VPLIV NA MEDNARODNE ODNOSÉ.....	24
4. CERKEV PO SEKULARIZACIJI	26
4.1. POLITIČNE RAZMERE.....	26
4.2. KRŠČANSKA MORALA.....	28
4.3. DRŽAVNA MOČ.....	29
4.4. VPLIV NA MEDNARODNE ODNOSÉ.....	30
4.5. VLADAR.....	29
5. KRŠČANSKI TEORETIKI	33
5.1. SVETI AVGUŠTIN.....	33
5.2. TOMAŽ AKVINSKI.....	34
5.3. DEZIDERIJ ERAZEM ROTTERDAMSKI.....	35
5.4. ERAZEM IN REFORMACIJA.....	37
6. MACHIAVELLI	38
6.1. MACHIAVELLIJEV ODNOS DO CERKVE.....	40
6.2. MAKIAVELIZEM.....	41
7. PRIMERJAVA MACHIAVELLIJEVE MISLI TER TELOGIJE KRŠČANSKIH MISLECEV	42
7.1. DRŽAVA.....	42
7.2. ZAKONI.....	45
7.3. ODNOS DO PODLOŽNIKOV.....	46
7.4. MORALA.....	49
7.5. USODA.....	53
7.6. VOJSKA.....	56
8. ZAKLJUČEK	59
9. LITERATURA	63

1. UVOD

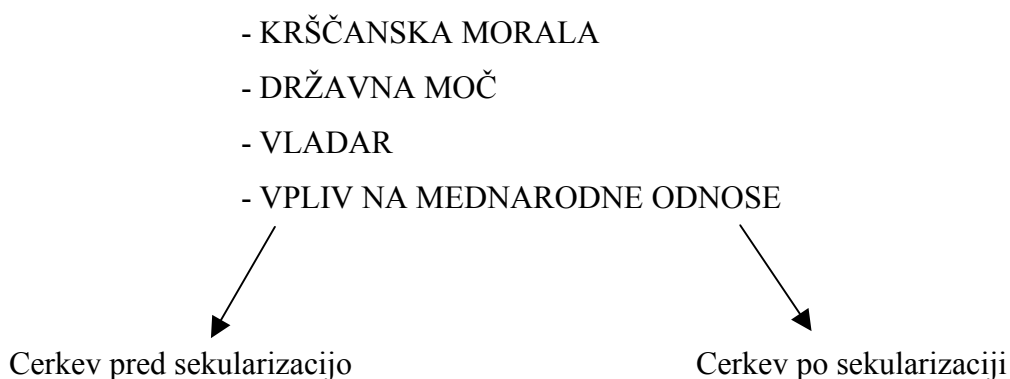
Po razpadu rimskega in pozneje frankovskega imperija, je bila Evropa razdrobljena na več manjših enot, ki so bile v lasti vladarja in fevdalnega plemstva. O pravih državah z določenimi mejami, kakršne poznamo danes, še ni bilo mogoče govoriti. V razvoju Evrope je krščanstvo imelo in še danes ohranja pomembno vlogo. Cerkev je bila dolga stoletja najvišja moralna avtoriteta, ki pa je svojo moč prenesla tudi v politično sfero in jo velja šteti kot enega od predstavnikov oblasti.

Cerkvena hierarhija se je razvila iz preproste krščanske skupnosti in postajala vedno bolj centralizirana, kar je postopoma oblikovalo cerkveno državo. V našem diplomskem delu se bomo ukvarjali predvsem s tem področjem delovanja Cerkve, torej z njenim političnim udejstvovanjem. Pri tem se bomo osredotočili le na Cerkev zahodne Evrope (katoliško), ne bomo pa obravnavali pravoslavne, vzhodne Cerkve. Prav tako se ne bomo posvečali delovanju Cerkve na drugih celinah, čeprav njen vpliv na teh območjih nikakor ni zanemarljiv.

Diplomsko delo sestoji iz dveh tematskih sklopov. V prvem bomo raziskovali nastanek krščanstva v rimski državi, njegov vzpon in nadaljnji razvoj kot edine priznane religije v Evropi. Nato se bomo posvetili vplivu, ki ga je krščanstvo uveljavljalo v političnem dogajanju v svoji dvatisočletni zgodovini. Ali bi lahko trdili, da sta bili resnica in morala popolnoma v rokah Cerkve in kdaj se je ta monopol začel krhati? V času velikih družbenih sprememb je Cerkev začela izgubljati svoj položaj in je bila tudi vedno bolj odrinjena iz politike. Primerjali bomo torej dogajanje v Evropi pred obdobjem sekularizacije ter med njo in poskušali ugotoviti, kaj je to pomenilo za Cerkev in njeno državo. Ali je kljub ločitvi Cerkve in države cerkvena država obdržala svojo politično moč in druge državne lastnosti?

V diplomskem delu bomo poskušali dokazati hipotezo: *»Rimskokatoliška Cerkev je skozi zgodovino izpostavljala svojo duhovno avtoriteto, v praksi pa delovala tudi kot državna struktura. Kljub obdobju sekularizacije se njena državna oblika ni spremenila.«*

Opredelitev države predvideva nekatere državne lastnosti, ki jih bomo v dokazovanju hipoteze poskušali najti v sami cerkveni državi, ki se je v času velike moči krščanstva oblikovala na Zahodu. Za lažje raziskovanje smo v naši analizi cerkvene države pred in po procesu velikih družbenih sprememb, ki so postopoma pripeljale do sekularizacije, izbrali naslednje spremenljivke;

V drugem sklopu diplomskega dela smo postavili v ospredje razmišljanja nekaterih krščanskih mislecev, katerih dela so zaznamovala razvoj krščanske teologije ter jim ob bok postavili Machiavellijevo politično misel, saj smo želeli raziskovati naslednjo hipotezo: *«Cerkev se je v svojem delovanju bolj približala Machiavellijevi teoriji, kot pa mislecem, ki so izoblikovali temelje krščanske teologije.»*

Ta hipoteza je sama po sebi precej kontroverzna, saj je Machiavelli izražal kritični odnos do katoliške Cerkve in ji ni priznaval nobene oblasti. A ne bo nas zanimal njegov odnos do Cerkve same, temveč se bomo osredotočili na njegovo znamenito delo *Vladar*, ter izpostavili njegove najpomembnejše vidike, ki jih bomo poskušali najti tudi v delu krščanskih teologov. Za lažjo primerjavo smo si izbrali tri, ki so delovali v različnih

obdobjih in okoliščinah, a za katere menimo, da imajo veliko skupnega, in sicer Svetega Avguščina, Tomaža Akvinskega ter Erazma Rotterdamskega.

O nasprotjih med teorijo Machiavellija in teh vestnih kristjanov ni nobenega dvoma. Kljub temu nas bo zanimalo, ali bi lahko Machiavellijeve poglede na politiko in državo primerjali z ravnanjem Cerkve ali pa predstavlja njeno »božansko posredovanje«, katerega so zagovarjali tudi krščanski misleci, pojem čisto zunaj obsega njegove politične misli? Naša analiza temelji na najpomembnejšem Machiavellijevem delu *Vladar*, v katerem podrobno opisuje učinkovito delovanje državne oblasti. Nekatera bistvena poglavja njegove teorije bomo nato poskušali poiskati v delih prej omenjenih krščanskih teoretikov ter primerjati njihova razmišljanja.

Primerjava teorij na primeru delovanja katoliške Cerkve

-DRŽAVA

Machiavelli.....Krščanski teoretiki

-ZAKONI

Machiavelli.....Krščanski teoretiki

-ODNOS DO PODLOŽNIKOV

Machiavelli.....Krščanski teoretiki

-MORALA

Machiavelli.....Krščanski teoretiki

-USODA

Machiavelli.....Krščanskiteoretiki

-VOJSKA

Machiavelli.....Krščanski teoretiki

2. ZGODOVINA KRŠČANSTVA

Zgodovina krščanske Cerkve se začinja z Jezusom in Nazareta, ki je s svojim delovanjem in oznanjevanjem ljudi vodil k novi veri in skupnosti¹. Njegova priljubljenost je spodbudila rimsko oblast, da ga je naposled dala križati.

2.1. PREGANJANJE IN PRIZNANJE KRŠČANSTVA

Krščanska skupnost, ki se je razvijala v poganskem Rimu² je bila z vero v enega Boga izrazito revolucionarna. To je povzročalo spor, saj je vedno močnejše krščanstvo v »očeh javnosti rušilo verske temelje splošne blaginje« (Stockmeier 1999:79). Javnost tega ni več mogla prezreti, kajti grozilo je, da bo krščanstvo razbilo zgradbo rimskega cesarstva. To je rimsko oblast prisililo k ostrejšim ukrepom, čeprav je bila sicer precej strpna do drugih religij. Trenje je prišlo še bolj do izraza ob prehodu v 3. stoletje, ko je krščanstvo stopilo iz svojega geta in postalo trdna verska skupnost. Tako so bili kristjani večkrat žrtve preganjanj, enega najhujših so doživeli v času cesarja Dioklecijana. Izdal je stroge ukrepe proti delovanju krščanstva v rimski družbi³.

Odločilen korak v razvoju krščanstva je napravil cesar Konstantin. Vnovič je združil imperij in prestolnico iz Rima prenesel v Bizanc (Konstantinopel). Leta 313 je izdal Milanski edikt, s katerim je uzakonil versko svobodo in s katerim je krščanstvo doseglo enakopravnost, kmalu pa celo privilegirani položaj, kar je potrdil koncil v Nikeji⁴.

¹ Naziv Kristus izhaja iz grške besede Khristos, ki je prevod hebrejske besede Masiah, kar pomeni Mesija. Mesija v judovski religiji predstavlja božjega odposlanca, ki bo rešil trpeče ljudstvo na Zemlji.

² Rimljani so prvotno častili poljedelske bogove prek njih pa skrivnostno neosebno silo, ki je prevečala vso naravo. Kasneje so osnovo za domača božanstva vzeli iz grške mitologije (Yanauchi 1992:74).

³ V odlokih iz leta 303 je ukazal porušiti vse cerkve, zapleniti vse krščanske knjige, zapreti vse duhovnike ter odpustiti vse kristjane iz vladnih in vojaških služb (Gasque 1992:90)

⁴ Ta koncil je predstavljal dokončno utemeljitev krščanske vere. Nikejska veroizpoved je postala edina priznana oblika krščanstva in je vsebovala nauk o Sveti Trojici, o troedinosti Boga. Na tem koncilu se je obravnaval arijanski spor. Arijanec so zagovarjali tezo, da je »Sin ustvarjeno, čeprav vzvišeno bitje, medtem ko je za privržence prave vere Beseda ali Sin enega bistva z Očetom. Spor je razprl vprašanje,

Konstantin je imperij iz poganske države spremenil v krščansko, ter se ob tem držal načela - en cesar, torej naj bo tudi en Bog. Njegovi nasledniki so nadaljevali njegovo delo in krščanstvo je pridobivalo na veljavi (Marrou 1991:421).

Z verskim odlokom leta 380 je cesar Teodozij povzdignil krščanstvo v državno vero, leta 391 pa je bila poganska vera prepovedana. S tem je prepletanje Cerkve in države, krščanstva z rimsko državo, doseglo vrhunec. Krščanstvo je postalo vera, ki podpira državo, medtem ko vladar utrjuje položaj vere v državi, saj sta njena moč in učinkovitost pomemben dejavnik politične stabilnosti (Danielou 1991:111).

2.2. KRŠČANSKA DRUŽBA

Krščanska skupnost se je začela počasi, a vztrajno razvijati in je predstavljala novo obliko življenja. Ob ogromnemu številu laikov, ki so bili vključeni v skupnost, se je postopoma razvijala tudi cerkvena hierarhija. Prvi cerkveni voditelji so bili apostoli. Potreba po ohranjanju in razvijanju krščanstva je pripeljala do institucionalizacije cerkvenih služb, s tem pa sta se oblast in odgovornost vedno bolj prenašala na škofe in duhovnike (Danielou 1988:132-134).

Prenos cesarske prestolnice v Carigrad je papežem v Rimu prinesel možnost večje svobode, saj jim je ob cesarjevi odsotnosti rasel vpliv. Rim je postal središče katoliškega krščanstva in papež njegov vrhovni voditelj. Za nasvete in navodila so se na Rim obračali škofje celotnega zahodnega ozemlja (Marrou 1988:305). V petem in šestem stoletju so se tudi cesarji na Zahodu pri vodenju države vedno bolj obračali po pomoč k papežem, saj je posvetna oblast na Zahodu vedno bolj slabela. Z močnimi papeži⁵ se je začela oblikovati papeška država, ki je bila notranje in zunanje vedno močnejša.

kako razumeti odnos Božjega do svetega« (Louth 1993:113-114). Skozi zgodovino se je pojavilo več dogem, na primer o brezmadežnem spočetju, o papeževi nezmotljivosti, o telesnem vnebovzetju device Marije itd.

⁵ Najpomembnejša papeža zgodnje krščanske Cerkve sta bila Leon Veliki in Gregor Veliki.

Velike spremembe v razvoju krščanske Evrope je prinesel frankovski vladar Karel Veliki. S tem, ko je združil veliko frankovsko kraljestvo in vzpostavil politične odnose s papežem, je postavil temelje za ustanovitev svetega rimskega cesarstva, ki je temeljilo na krščanstvu. Aktivno je sodeloval v cerkvenem življenju in se dal leta 800 kronati za cesarja⁶. Krono mu je izročil papež Leon III, ki je s tem še utrdil papeško oblast, prav tako pa potrdil božanski značaj cesarja. Papež kot božji namestnik naj bi imel torej najvišjo oblast, medtem ko je bil cesar njegov posvetni sodelavec.

Kljub moči, ki sta jo papeštvo in celotna Cerkev pridobila, pa je Karel Veliki vendar imel dejansko oblast v svojih rokah. Lotil se je prestrukturiranja cerkve in oblast v škofijah prenesel na tamkajšnje škofe. S tem, ko je razglasil obvezno dajatev desetine duhovščini, je omogočil cerkvi veliko bogastvo. Cerkevno lastnino si je tudi sam lastil in iz cerkvenih posesti je ustvarjal fevde, s čimer je pospeševal razvoj fevdalne države in razvejane aristokracije (Knowles 1991:36). Karolinška vladavina je razpadla konec devetega stoletja, med Cerkvijo in državo pa je prihajalo do vedno večjih trenj, ki so se porajala v boju za oblast.

2.3. KRIŽARSKE VOJNE

Kljub intenzivnemu pokristjanjevanju⁷ je novi religiji grozila velika nevarnost - islam, ki se je hitro širil. Zahod je na muslimane gledal kot na sovražnika, ki ogroža njegove ozemlske interese, v obeh krščanstva pa so predstavljali okupatorja, ki je zasedel Sveto deželo. K temu je pripomogla tudi vedno večja moč papeštva, ki se je zavzemalo za širjenje krščanske misli in osvoboditev Svete dežele.

Leta 1095 je cesar vzhodnega kraljestva Aleksej I. Komnen prosil za pomoč papeža Urbana II., ker so bizantinsko ozemlje so ogrožali muslimanski Seldžuki. Papež je istega leta na koncilu v Clermontu vernike pozval na sveto vojno, s katero bi ubranili krščansko

⁶ To cesarstvo je leta 800, ko je bil okronan za cesarja, obsegalo skoraj celotno zahodno krščansko ozemlje, razen britanskih otokov.

⁷ Krščanstvo se je širilo preko misionarjev, ki so potovali po poganskih deželah in spreobračali prebivalstvo. Dostikrat je bilo sredstvo pokristjanjevanja tudi vojaška sila, kot na primer spreobračanje Sasov, katere si je Karel Veliki podredil po tridesetletnem boju (Knowles 1991:19).

kraljestvo ter osvojili sveti grob (Clouse 1992:276). Tako je v svoji pridigi križarje spodbujal ne le, naj pomagajo Alekseju, pač pa tudi naj zavzamejo Jeruzalem. Papež je vsakemu, ki bi se šel bojevati za Boga, obljubil oprostitev vseh grehov, kar je največ, kar lahko veren kristjan doseže v življenju (Knowles 1991:107).

Zbralo se je ogromno število križarjev, ki so svojo gorečnost želeli izkazati na bojnem polju in bili pripravljene umreti za Boga. Razloge za takšen odziv gre verjetno iskati tudi drugje; v kopičenju bogastva, ki se je obetalo z na novo pridobljenimi ozemlji in novih možnostih za gospodarske posle. »Te civilizacijske vojne so kar najugodnejše vplivale na odnose narodov v gospodarskem in trgovsko-političnem prometu in združile zahodno človeštvo v znamenju iste ideje« (Mann 1997:51). Dejavnik, ki je povezoval Evropo je bilo predvsem krščanstvo. »Križarske vojne so bile najbolj prepričljiv dokaz enotnosti in verske gorečnosti srednjeveške Evrope« (Clare 1992:278).

Križarskih vojn je bilo sedem, a kristjanom kljub nenehnemu trudu ni uspelo dokončno zavzeti Jeruzalema in mest, ki so bila v rokah muslimanov. Vojaška neuspešnost je bila posledica notranjih razprtij med samimi kristjani⁸, v 15. stoletju pa je prišlo zaradi izbruha kuge do zatona križarskih vojn.

2.4. KONEC KRŠČANSKE ENOTNOSTI

Ob razpadu rimskega imperija, ki je deloval kot zaključena celota, se je ta politično, kulturno, gospodarsko in versko ločil na bizantinski Vzhod in latinski Zahod. Že pred ločitvijo zahodne in vzhodne Cerkve je med njima prihajalo do nekaterih teoloških trenj⁹, ki so opozarjala na razlike v obeh Cerkvah. Leta 1054 se je vzhodna Cerkev tako odcepila od zahodne. »Naraščalo je nasprotovanje med univerzalističnimi zahtevami papeštva, naklonjenega reformam in željo bizantinske Cerkve, da ohrani tradicionalno samostojnost« (Knowles 1991:105).

⁸ Križarska vojska je med četrto vojno 1204 zavzela Kostantinopol in ga izropala. To je še povečalo sovraštvo med Vzhodom in Zahodom in poglobilo prepad med njima.

⁹Zgleden primer je nestorianizem. Imenuje se po carigrajskem škofu Nestoriju, ki je ob dveh Kristusovih naravah-človeški in božji, zagovarjal tudi dve osebi v njem. Zavračal pa je božje materinstvo device Marije (Janežič 1998: 14).

Konec 14. stoletja, še pred časom renesanse, so se začele v Evropi pojavljati heretične skupine¹⁰, ki so pretresle trdne temelje krščanske dogmatike. Razvijale so se različne ločine (katari¹¹, valdežani¹²), ki so spodbijale nekatere dogme rimskokatoliškega krščanstva in papeško nadvlado ter same sebe razglašale za pravilne.

Eden prvih heretikov, živel je v Angliji, je bil John Wycliff¹³, na Češkem pa je njegovo delo nadaljeval Jan Hus¹⁴, ki je Cerkvi očital nekatera njena ravnanja, predvsem je obsojal odpustke.¹⁵ Cerkev se je poskušala heretikov ubraniti z inkvizicijo.

Naslednja velika delitev krščanstva je bila v 16. stoletju, ko se je pojavila nova reformirana cerkev, znana kot protestantska. Nastala je iz kritičnosti do že obstoječe Cerkve, saj ta ni sama poskrbela za potrebne reforme. Vpeta je bila v fevdalni sistem, v katerem je Cerkev bolj težila k »oblasti in imetju kot po evangelijskemu služenju božjemu ljudstvu« (Janežič 1998:19). Začetnika reformacije sta bila Martin Luter¹⁶ in Jean Kalvin.

¹⁰ »Grški izraz *hairesis* je prvotno pomenil sprejem nekega stališča ali mnenja. Izvorno je izraz označeval nekaj, do česar ima vsak pravico« (Smrke2000:198)

¹¹ Katari so verovali v dva boga; dobrega, ki je ustvaril duhovni svet in zlobnega, ki je ustvaril materialni svet. Duša je tako zaprta v zemeljsko telo. Od vseh zakramentov so prejeli le duhovni krst, ki so ga podeljevali s polaganjem rok. Ta krst naj bi krščencu izbrisal izvorni greh (Clare 1992:322-223)

¹² Zavračali so papeško avtoriteto, bogastvo Cerkve, zakramente. Prav tako niso verovali v obstoj vic in niso hoteli prisegati. Po Kristusovem zgledu so živeli v siromašnosti in pridiganju (Finucane 1992:27)

¹³ Trdil je, da je Cerkev preveč nasičena z grehom in zaradi tega neupravičena do imetja, katerega ji posvetna oblast lahko zapleni. Zagovarjal je revno Cerkev, obsojal pa cerkveno bogastvo, ki ga je imel za nepošteno pridobljeno. Njegovi privrženci so se imenovali lollardi (Dowley 1992:344).

¹⁴ Cerkev je očital tudi sprijenost duhovščine in malikovanje ljudstva. Poudarjal je vlogo svetega pisma ter učil, da greh lahko odpušča le Bog (Marshall 1992:336).

¹⁵ Ti so predpostavljali srednjeveško krščansko predstavo o obstoju vic. Da bi se rešili greha, so ljudje lahko podarjali denar Cerkvi in si tako kupili neomadeževanost. Papež Sikst VI. je uvedel odpustke tudi za mrtve. Tako so lahko sorodniki kupovali odpustke za duše umrlih.

¹⁶ Lutrov spor s Cerkvijo se začel 1517 z objavo 95 tez, v katerih je med drugim ostro napadel odpustke. Luter je kritiziral tudi cerkveno oblast, ki odpustke podeljuje. Menil je, da je kupčevanje z odpustki v popolnem nasprotju s svetim pismom. S tem, ko je menil, da naj se verniki ne zanašajo na duhovnika, temveč naj raje črpajo resnico neposredno iz svetega pisma, je spodbijal papeško avtoriteto in tudi nezmotljivost koncilov (Atkinson 1992:367). Z dvomom o cerkveni nezmotljivosti kot tudi prevodom svetega pisma v nemščino je močno razburil verske množice, ki so se prvič v zgodovini lahko pri prepoznavi Boga opirale tudi na lastno prepričanje. Strah Cerkve pred napačno razlago Svetega pisma, zaradi česar so hoteli preprečiti njegov prevod v ljudski jezik, »se je izkazal kot poskus, da bi ljudstvo oropali božje besede v celoti, spričo česar je ljudstvo z vso silovitostjo zahtevalo svojo pravico.« (Tuchle 1994:110)

Protireformacija se imenuje zavzemanje za obnovo avtoritete katoliške Cerkve in pomeni zatiranje protestantizma s politično in vojaško silo. Cerkev se je na grožnjo protestantizma in potrebne katoliške obnove odzvala s tridentinskim koncilom, na katerem so utrdili papeško avtoriteto, prakso odpustkov in potrdili nauke bogoslužja iz srednjega veka (Linder 1992:416).

Kljub nekaterim prizadevanjem za mir, kot sta Augsburški verski mir¹⁷ v Nemčiji leta 1555 ter nantski edikt¹⁸ v Franciji med privrženci obeh veroizpovedi, je v večini evropskih držav prihajalo do nestrpnosti, ki so ponekod prerastle v vojne. Najdaljša in najbolj krvava je bila tridesetletna vojna, ki je pustila kulturno, politično in gospodarsko razdejanje, ter se zaključila šele z vestfalskim mirom leta 1648. S tem sporazumom so si katoliške in protestantske države medsebojno priznale zakonitost obstoja.

1.6. SEKULARIZACIJA

V 18. stoletju se je s pojavom razsvetljenstva rodila ideja o enakosti vseh ljudi, ki zavrača teorijo o božanski naravi tradicionalnih avtoritet, s tem pa so te izgubljale svojo legitimnost. Z naraščajočim nacionalizmom ter z uvajanjem absolutističnih monarhij je postopno začela zoreti ideja o ločenosti države in Cerkve. Ta se je še nadalje razvijala z družbenimi pretresi, ki so se začeli s francosko revolucijo ter nadaljevale politične revolucije, ki so se z demokratičnimi težnjami uprle monarhičnemu sistemu.

Ob zahtevah po izbiri oblasti s strani ljudstva, oblast po izbiri Boga ni bila več samoumevno legitimna, s čimer je tudi Cerkev kot predstavnica božjega izgubljala vpliv.

¹⁷ Augsburški sporazum povezuje načelo enakosti obeh ver in uveljavlja načelo, da naj bo na določenem ozemlju le ena vera - Cuius regio, illius et religio, kdor vlada, naj določa veroizpoved. Pri določitvi miru nista sodelovala ne cesar ne papež.

¹⁸ Do nantskega edikta pride po hudih bojih med hugenoti-kalvinskimi protestanti ter katoličani, ki so jih še podžigali politični spori. Z ediktom so hugenoti dobili versko svobodo in politično oblast nad delim dežele, katoliška vera pa je ostala uradna religija kraljestva. Kralj Ludvik XV. ga je leta 1685 preklical (Linder 1992:425)

Razsvetljenstvo je utrdilo načelo strpnosti, katerega pa je Cerkev sprejemala z nezaupanjem, saj je nova miselnost temeljila na relativnosti, ki je predstavljala raznolikost, medtem ko je bila Cerkev zavezana dogmatičnosti v imenu absolutizma (Tuchle 1994:130).

Velik val revolucij, ki je leta 1848 zajel Evropo, je prinesel liberalne in socialistične ideje. Italijanski revolucionarji, ki so se bojevali za združitev Italije, so tega leta napadli Rim. To je bil začetek konca papeške države. Cerkev je izgubljala politično podporo in moč, zato se je vedno bolj usmerjala v duhovni vpliv na vernike, tudi s človekoljubnimi dejavnostmi, na kar opozarja okrožnica *Rerum Novarum*¹⁹ iz leta 1891.

19. stoletje je čas miru in gospodarskega napredka, 20. pa zaznamujeta dve svetovni vojni, ki sta Cerkev postavili v položaj političnega akterja. »Papež Benedikt XV. je v prvi svetovni vojni poskušal vzpostaviti sebe in Cerkev kot zaščitnika miru²⁰. S tem je vzbudil nezaupanje in nenaklonjenost pri obeh vojskujočih se straneh, saj se ni opredelil za nobeno od njih.« (Rogier 2000:194). Zaradi tega je bila Cerkev po vojni izključena iz mirovnih pogajanj in tudi ni mogla sodelovati v Ligi Narodov.

Papež Pij XI. v času med dvema vojnama prav tako nadaljeval politiko miru. Kritiziral je naraščajoči nacionalizem kot tudi poveljne mirovne pogodbe. Kljub temu je Pij XI. storil nekatera sporna dejanja. Leta 1929 je z Mussolinijem sklenil lateransko pogodbo, s katero je fašistični režim priznal Vatikanu suverenost in druge ugodnosti, Cerkev pa je v zameno »spregledala« nekatero neprijetnosti režima. Prav tako papež Pij XII²¹. ni obsodil

¹⁹ Napisal jo je papež Leon XIII. Ukvarja se z delavskim vprašanjem. V tem času je kapitalizem že v vzponu, kar privede do nastanka novega sloja, delavstva, ki je bil zaradi izkoriščanja lastnikov tovarn v zelo slabem položaju. Okrožnica si prizadeva za boljši položaj delavskega razreda. Bila je pomembna, ker je najvišja verska avtoriteta obsodila izkoriščanje, ki ga je prinesel liberalni sistem in s tem poudarjala pravice delavcev (Rogier 2000:137).

²⁰ Pozival je k pravičnejšemu miru, dajal spodbude za izboljšanje položaja ujetnikov, beguncev, ranjencev itd.

²¹ Verjetno je menil, da njegova obsodba preganjanja Judov ne bi vplivala na nemške katolike, ki so bili zaverovani v nacistično propagando, bal se je tudi maščevanja nad duhovniki. Poleg tega se mu je zdel komunizem v Rusiji še hujši sovražnik kot nacizem.

nacističnega preganjanja Judov in napada sil osi, čeprav so nacisti hoteli uničiti Cerkev (Pierard 1992:588-590).

Po vojni se tudi Cerkev usmeri k združevalnemu gibanju, ki je prevevalo svet. Eden od dejavnikov tega je II. Vatikanski koncil, ki se je začel leta 1962, v času papeža Janeza XXIII²², in je do leta 1965 zasedal štirikrat. Ta koncil je uvedel številne spremembe, ki predstavljajo nove poglede in usmeritve katoliške Cerkve v prilagajanju novi dobi in družbenim spremembam.

2. CERKEV-DRŽAVA?

Po pregledu pomembnejših dogodkov v zgodovini krščanstva se bomo v tem poglavju poskušali približati naši hipotezi in raziskati, ali bi lahko v sami organizaciji kot tudi delovanju Cerkve lahko našli lastnosti, značilne za državne tvorbe, predvsem pa, ali so se te po obdobju sekularizacije bistveno spremenile? Ali je mogoče Cerkvi pripisati lastnosti politične oblasti, ki je po svoje krojila usodo Evrope ali pa je bila Cerkev povsem postranska zadeva verskih množic, ki so si pod njenim okriljem »lajšale dušo«?

Od razpada rimskega imperija leta 476 pa do nastanka frankovskega cesarstva pod vodstvom Karla Velikega leta 800 ni moč govoriti o državnih sistemih, saj je to čas preseljevanja barbarskih plemen, ki niso bila organizirana na ravni velike politične skupnosti. Po Karlovi smrti je cesarstvo razpadlo in se razdelilo med njegove tri sinove, torej na tri dele, iz katerih so se oblikovale kasnejše države - Francija, Nemčija, Italija in Burgundija. Prevladoval je fevdalni sistem in oblast je temeljila predvsem na odnosu vladar in njemu bolj ali manj podrejeni vazali (Simoniti 1997:19-20) Po razpadu rimskega imperija se je na celotnem območju oblikovala tudi razvejana cerkvena organizacija pod vodstvom papeža.

²² Izdal je osem okrožnic, v katerih je težil k socialnim naukom. Zavzemal se je za družbeno delovanje in ne boj, ter spodbujal enakopravnost in spravo med narodi.

O prvih političnih skupnostih še ne moremo govoriti kot o modernih državah²³, kakršne poznamo danes in so se oblikovale skozi stoletja vojn in z razvojem mednarodnega prava. Poglavje bomo tako razdelili na več podpoglavij, od katerih bo vsako predstavljal enega od elementov državne strukture, in sicer - morala, državna moč, vladar ter vpliv na mednarodne odnose.

2.1. KRŠČANSKA MORALA

Morala predpostavlja nenapisana, a jasna družbena pravila. Kaže se predvsem v vedenju posameznikov in odnosih med njimi. Krščanska morala je vplivala na oblikovanje družbene realnosti, za katero je značilna predvsem ostra razslojenost, ki se je še povečala v času fevdalizma. Krščanstvo je imelo kulturni, etični in tudi politični vpliv na družbeno in osebno ravnanje posameznika. Predstava o človeku je bila prepletena s predstavo o Bogu. Ta povezava je pomenila posameznikovo izpopolnjenost le v povezavi z Bogom, sploh ob priznanju Jezusa Kristusa kot božjega bitja na prvih koncilih. Vrednote krščanske kulture so bile močno vpete v zavest evropskega človeka, tako da se zdita krščanska Cerkev in Evropa prepleteni v svojem razvoju (Juhant 2000:33).

Zgodnja krščanska skupnost je postavila etična pravila, ki jih najbolj zaznamovala krščanska ljubezen, ki jo povečujejo apostolski očetje²⁴. Človek kot že v osnovi grešno bitje, mora narediti vse, da se reši, torej da se očisti svoje grešnosti. Skupnost grehe sicer kaznuje, morda celo z izključitvijo, a delo z grešniki je vsekakor v rokah Cerkve. Ta pozna tudi »rešitev« za greh in to je pokora. Pod okriljem Cerkve se lahko posameznik spreobrne, predvsem se pokesa za svoje grehe in prizna lastno krivdo. Ker je Bog

²³ Ni bilo še jasno določenih mej, oziroma so se te zaradi pogostih vojn in menjanja vladarskih dinastij na kraljevskih prestolih stalno spreminjale. Tako tudi še ni bilo opredeljene koherentne mednarodne skupnosti. Posamezne države so se združevale v nekakšne začasne vojne koalicije, ki so lahko zelo hitro razpadle in prejšnji zaveznik je postal sovražnik. Šlo je za obdobje političnih sovražnosti in osvajalskih apetitov v rokah evropskih vladarjev in plemstva.

²⁴ Apostolski očetje so bili prvi krščanski pisci, katerih dela so nastala ob koncu prvega ali na začetku drugega stoletja. Njihova besedila so bila zapisana v grščini in v obliki pisem. Njihovi spisi so poleg Nove zaveze temeljni »spomenik praprščanskega duha in najstarejše priče izročila vere.« (*Spisi apostolskih očetov* 1996:7-8)

pripravljen odpustiti tistim, ki so zavili na grešna pota, obstaja možnost odrešitve. Za dejanja take pokore so veljali molitev, post in miloščina (Bauer 1999:61-64).

Človek je tako lahko le nemočno sledil idealu Jezusa, ki mu je bil ob pomoči Cerkve nekoliko bližji. Krščanska morala po Jamniku »pomeni učenje o tem, kako izpolnjevati svoje poslanstvo v božjem načrtu« (Jamnik 1999:52). V krščanstvu je Bog predstavljen kot mogočen, strašljiv, maščevalen. Že sama delitev nadzemeljskega življenja na pekel in nebesa namiguje na to, da bodo grešniki po smrti prišli v kraj večnega trpljenja, medtem ko bodo drugi uživali sadove večnega raja. »Versko obnašanje je oblikovala zavest o resnični bližini vsevednega, povsod prisotnega Boga, ki vse vidi in pozna najbolj skrite skrivnosti vsake vesti, povezana s strahom pred hudičem, ki preži povsod« (Rogier 2000: 13).

Cerkvena morala je oblikovala vzorce vedenja, v katerega je bilo vključeno vse prebivalstvo. Sploh v srednjem veku je življenje delovalo po načelu »to je volja Boga« in je bil splošno sprejeto v Evropi ter je najbolj verno odseval v družbenem življenju in v skupni misli (Lopez 1696:173). V krščanski Evropi je bila organizacija družbe podrejena Bogu. Ta je ljudi postavil na²⁵ njihove položaje po svoji volji in tako je bila delitev prebivalstva na sloje torej pravična in potrebna²⁶. Odstopanja od družbene morale so kaznovali posvetni vladarji, a mnogo hujša je bila kazen v rokah Cerkve, saj je ta posedovala možnost odveze grehov. Religija in z njo cerkev je v tem času tako predstavljala vrhunec avtoritete in moči, saj je posedovala znanje o »veliki resnici«. Ker je bila ravno ta velika resnica edino Absolutno, edino pravilno in sveto, je bilo vse drugo »grešno, narobe in hudičevo«.

²⁵ »Boga so jemali za pričo pri sprejemu vsake obveznosti, prosili blagoslov za vsako delo, iskali pobožen izgovor za vsako zabavo in merili čas s kanoničnimi urami (Lopez 1969:173). »Prav tako so bila po poti božjega navdiha določena gospodarska opravila, kako naj človek dela, kako naj ravna z živino, kako naj ravna s posestvom in z zemljo (Steiner 1996:22).

²⁶ Vsak je v družbi zavzemal določen položaj, ki mu je razen redkih primerov pripadal vse življenje. Odnosi med sloji in družbena pravila so bila jasna in nespremenljiva, prav tako se je vpliv krščanstva kazal v vsakodnevnih pravilih.

Obstajalo je medsebojno povezovanje posvetnega in cerkvenega sveta. «Laiki so vedno sodelovali in s podporo svojega sveta zagotavljali delovanje cerkvenega življenja, duhovniki pa so posegali v vse delovanje laičnega življenja» (Lopez 1969:172). Posameznik se je že z rojstvom vključil v cerkveno organizacijo, in sicer s prvim od sedmih zakramentov, s krstom²⁷. »Človek se je počutil v svojem duhovnem, pravno moralnem in gospodarskem življenju postavljenega na Zemljo od božanskih sil« (Steiner 1996: 22).

»Ločiti cerkev od države, ustanoviti oddelek za vero in drugega za civilno življenje sta bila v očeh takratne mentalitete ločitev neba in zemlje nekaj, kar ne bi bilo samo brezbožno, ampak dejansko nemogoče« (Lopez 1969:172). A ravno ločitev cerkve od države, razpoloviti posvetno in religiozno, je bil eden bistvenih korakov v razvoju evropske družbe, ki je zamajal trdne družbene temelje, ki so tvorili tako takratno politično skupnost kot usmerjali življenje posameznika. Vedno več sprememb na vseh področjih družbenega življenja²⁸ se je prelevilo v obdobje, imenovano renesansa in poznejše razsvetljenstvo in sprožilo plaz novih sprememb tudi na področju političnega.

Učenjaki so ob bok božjim resnicam postavljali »znanstveni« pristop in zagovarjali teorije in poglede na svet, ki niso bile v skladu s teokratskimi. To je postopoma privedelo do razkroja pojma absolutne resnice, ki si jo je do tedaj lastila cerkev. Ker je cerkev izgubila primat nad resnico, je posledično izgubila možnost vmešavanja v nereligiozne zadeve.

Novo obdobje pa ni prineslo sprememb le v družbenih sferah življenja, temveč je prišlo tudi do razkola tudi v cerkvi sami. Zaradi naraščanja pomena človeka kot posameznika in ne predvsem le vernika se je vzpostavil, vsaj v določenih delih krščanske Evrope, kritičen pogled na vedenje cerkvenih predstavnikov. To je privedlo do nastanka različnih

²⁷ »Cerkev je bila prepričana, da je krst nujno potreben za zveličanje« (Buchanan 1992:265) Tudi druge pomembne življenjske prelomnice so se dogajale v cerkvi, na primer poroka in pogreb.

²⁸ »Teokracija, kakršna je obstajala v starih časih, se je obnesla le toliko časa, dokler je bilo gospodarsko življenje razvito le do poljedelstva, torej do tistega, kar je vezano na razmerje človeka do posestva in do zemlje« (Steiner 1996:23).

krščanskih ločin in spodkopavalo moč in slogo takratne cerkvene oblasti.«Krščanstvo ni imelo tiste vloge kot nekoč, kajti protestantizem²⁹ je tako globoko razcepil Evropo, da preprosto ni bil več mogoč dogovor in sklicevanje na enotna merila (Jamnik 1999:53).

3.2. DRŽAVNA MOČ

Da država lahko nastopa suvereno, mora biti neodvisna in zmožna braniti se pred drugimi državami. Moč države tako pomeni predvsem njena politična in vojaška sredstva, s katerimi lahko doseže svoje cilje. V srednjem veku je tako potekal nenehen boj med papežem in cesarjem, da bi vzpostavila moč na Zahodu. Odkar je Karel Veliki ustanovil sveto rimsko cesarstvo, je papež izjemno pridobil na moči in se rešil vpliva posvetnega vladarja. Nobenemu od njiju ni uspelo ustvariti centralistične oblasti ne na Zahodu niti ne v Italiji (Jovanović 1911:12).

3.2.1. OZEMLJE

Teritorialno območje opredeljuje državo. »Leta 756 je prišlo do ustanovitve papeške države, ko papež Štefan II. dobi svojo državo od Pipina Malega, ki je osvobodil ozemlja v severovzhodni in osrednji Italiji ter jih predal papežu. S tem je nastala cerkvena država (Janežič 1998:18). Pravna osnova papeške države naj bi bila Konstantinova darovnica³⁰, s katero prepušča Cerkvi Rim in zahodni del rimskega cesarstva in za katero se je kasneje izkazalo, da je ponarejena. Cerkevno ozemlje je v času srednjega veka nadvse naraščalo, predvsem z darovanjem bogatih vernikov.

²⁹ Protestantizem, ki se je v začetku 15.stoletja razmahnil v nemških in drugih deželah severne Evrope, ima globok moralni in reformatorski značaj in je poudarjal individualnost človeka ter utrjeval svobodo oblasti, hkrati pa poudarjal zakonitost ter potrebo po kontroli oblasti.

³⁰ Nastala je v trenutku, ko se je Cerkev želela rešiti vpliva Vzhodnega cesarstva in si pridobiti samostojnost. Kot ponaredek so jo razkrinkali šele v petnajstem stoletju (Rosenberg 1992:239).

2.2.2. MOČ ODLOČANJA

Že v času rimskega imperija se pojavlja polemika, kdo vlada komu, cesar Cerkev ali obratno. Po mnenju cerkvenih predstavnikov, vrhovna oblast seveda pripada njim.³¹ To razmerje oblasti papež - cesar se vleče skozi celoten srednji vek. Papeštvo je bilo prepričano, da mora politična oblast podpirati krščanstvo. V zameno je papež priznal cesarja in kralje in s tem potrdil njihovo legitimnost (Cvrlje 1992:6). Kljub temu so se »papeži in cesarji mnogokrat spopadali za prvenstvo in sodno oblast ter se prepirali za ozemlja in pravico do pobiranja davkov« (Lopez 1969: 172).

Čeprav je bil Rim, torej tudi papež, dolgo časa uradno podrejen cesarju v Carigradu, je ob pešanju državne oblasti to vlogo prevzemala in izvajala Cerkev. Papež se je začel ukvarjati s povsem svetnimi zadevami, z upravo in vladanjem. Zahodna Cerkev je tako začela predstavljati »sistem svetnega krščanstva« (Marrou 1988:425), ki je zaznamoval srednjeveško civilizacijo. Papež je bil nesporna avtoriteta na cerkvenem področju, vmešaval pa se je tudi v državno. Glede na to, da je bila duhovščina podrejena neposredno njemu in ne lokalnemu vladarju, je imel vpliv nad posameznimi deli dežel, čeprav mu niso ozemeljsko pripadale. Papež je imel vpliv na cesarje zaradi tega, ker so se morali cesarji kronati v Rimu, tudi če so bili sprti s papežem.

3.2.3. UPRAVA

Država mora imeti za svoje delovanje zagotovljeno trdno upravo. Cerkev je bila aktivna praktično na vseh področjih družbenega delovanja, kar je zahtevalo veliko število uradnikov. Katoliška Cerkev dobi v času Konstantina veliko moč, saj je država začela celo priznavati tudi sodbe škofovskih sodišč tudi v necerkvenih zadevah. Prek njenih

³¹ Ambrož je leta 390 dejal, da je cesar znotraj Cerkve, ne pa nad njo. Te besede se nanašajo na spor med Ambrožem in cesarjem Teodozijem, ki je zaukazal pokol upornih civilistov v Solunu. Ambrož ga je izobčil za toliko časa, dokler se ni javni pokesal. Ambrož je bil sicer cesarjev svetovalec (Smith 1992:149). Rimski škof Gelazij I. je proti koncu petega stoletja uveljavil stališče, da je cesar neposredno odgovoren cerkvenemu voditelju, rimskemu škofu (oziroma papežu) in mora vladati božjemu ljudstvu v prid.

sodišč je potekala večina pravnih in za duhovščino so obstajala papeška sodišča.³² Na pomenu pa dobijo predvsem inkvizicijska sodišča, ki so bila prav tako v rokah cerkvenih predstavnikov. Ta so dopolnila škofovsko sodišče in ga kasneje nadomestila. Prav tako se cerkvi prizna pravica do dedovanja in s tem kopičenja bogastva. Cerkev pa je vedno bolj težila k enotnosti in hierarhičnosti. Vsako mesto je imelo svojega škofa, znotraj škofije pa je obstajala hierarhično urejena duhovščina.

Do 8. stoletja so papeža volili duhovniki in ljudstvo pod močnim vplivom posvetne oblasti. Leta 769 so volilno pravico omejili na rimske kardinale, a se je ohranil vpliv posvetnih vladarjev. Pozneje so način izvolitve večkrat spremenili³³, a ljudstvo je ostalo za vedno omejeno na potrditev s ploskanjem (Amon 1999:233).

Papeže 11. stoletja je spodbujal zgled clunyjske reforme, ki je določala stroga pravila glede dolžnosti in vedenja duhovščine. Zavzemali so se za uboštvo, strogo življenje, posvečeno molitvi. Kljub tej zahtevi po preprostosti, ki se je udeleževala v nekaterih samostanih in meniških redovih, pa so kasneje pobožni redovi zatajili namene svojih utemeljiteljev, vzdrževali so skupno lastnino in se popolnoma vključili v cerkveni ustroj. Papeški dvor se je močno birokratiziral, čeprav sveti sedež dolgo časa ni imel urejene administracije. Ta se je začela razvijati šele po boju za investuro, ko se je začelo papeštvo razvijati na posvetni in cerkveni ravni. Papežem je uspelo oblikovati avtokratski in strogo centraliziran sistem oblasti, katere niso omejevali stanovi (tako kot ponekod kraljevo oblast). V Rimu se je tako razvijala kompleksna papeška uprava, ki je tudi vedno bolj bogatela.³⁴

Papeštvo v štirinajstem stoletju je postalo nekakšna mednarodna korporacija. Samo v papeški palači je bilo zaposlenih okoli petsto ljudi. Papeška uprava je bila razdeljena na

³² Leta 1353 je Anglija omejila prizive duhovnikov na papeško sodišče, prav tako je sprejela zakon, da papež ne sme več nastavljal tujih duhovnikov v angleških cerkvah (Finucane 1992:334).

³³ Leta 1059 je bilo določeno, da kardinali škofje podajo predlog, volijo pa kardinali duhovniki. Po 3. lateranskem koncilu pa je bila določena dvotretjinska večina glasov vseh kardinalov (Amon 1999:233).

³⁴ *Zgodovina I* 1983

več delovnih uradov, ki so skrbeli za nemoteno delovanje³⁵. Urban II. je uvedel dvorne službe, ki so jih imeli tudi posvetni vladarji in tako je iz škofijske uprave nastal pravi dvor. Močno prepletena uprava je utrjevala papežev položaj absolutnega vladarja.

3.2.4. VOJSKA

Eden najpomembnejših dejavnikov državne moči je nedvomno vojaška moč. Skozi zgodovino se je tako Cerkev nemalokrat vmešavala v politično dogajanje tudi z vojaško silo. Papeži so v prizadevanju, da bi Cerkev centralizirali in jo povzdignili v duhovno in politično oblast, določili tudi odnos do vojne (Erbstosser 2001:150). Ena največjih srednjeveških vojsk, križarska vojska, je tako nastala ravno na papeževo pobudo. Čeprav so se križarji bojevali v papeževem imenu, te vojske ne bi mogli pripisati njegovi nadoblasti, saj je bila sestavljena iz več nacionalnih vojsk.

V srednjem veku sicer ni moč govoriti o nacionalnih vojskah v današnjem smislu. Prevladovala so namreč najemniške vojske, ki so se borile na strani tistega vladarja, ki jih je plačal. Tako so se tudi papeži posluževali najemnikov³⁶, saj so za obrambo svojega ozemlja potrebovali veliko večjo armado, kakor so jo lahko oblikovali njegovi podložniki, mesta in vazali pontifikata. Nekateri papeži³⁷ so se aktivno udeleževali vojn, predvsem v Italiji (Anderson 1992:157). Najemiška švicarska vojska je postala papeška stalna vojaška garda.

3.2.5. FINANCE

Finančne razmere so prav tako eden pomembnih dejavnikov politične moči, saj kdor ima denar, si lahko moč (vojsko, ozemlje) kar kupi ali pa vsaj lažje prisvoji. Papeška uprava je za svoje delovanje potrebovala ogromna sredstva. Ta so prihajala od zemljiških posesti

³⁵ Na primer komora (*camera apostolica*), ki je bil političen in finančni urad. Skrbela je za zakladnico, arhiv, knjižnico, arhiv, papeške posesti. Vsi uradi so urejevali svoje delo v arhivih, kjer je še danes shranjenih ogromno dokumentov.

³⁶ Papež Julij II. je leta 1506 povabil švicarske najemnike in tega leta je sto petdeset Švicarjev prišlo v papeško službo-to je bil začetek pontifikata švicarske garde, ki obstaja še danes.

³⁷ Papež Julij II., Aleksander VI.

rimске Cerkve, dajatev cerkvene države, fevdnih dajatev dežel, ki so veljale kot papežev fevd in od pristojbin, ki so jo plačali obiskovalci ob obisku Rima. Avignonski papeži so pobirali tudi dohodke posameznih škofij v času, ko te niso bile zasedene, prav tako pa so si lastili dohodek prvega leta novo zasedenih služb. Zaradi vedno večjih potreb po denarju so si vzeli tudi pravico do spolijev³⁸ ter zvišali prokuracije³⁹ (Amon 1999:234-235). Sredstva so prihajala tudi od zasebnih darov in simonije⁴⁰ ter pozneje tudi od prodaje odpustkov. Cerkev je zaradi svojega vpliva, ki ga je imela tako na vladarje kot na podložnike, vedno bolj bogatela.

3.3. VLADAR

Oblast je bistven element države, saj predstavlja državno suverenost navzven ter omogoča vzpostavitev notranje stabilnosti. V srednjem veku je bila za državno ureditev značilna monarhija, kjer je vladal vladar s svojim plemstvom.

Prvi krščanski cesarji so prevzeli podobo božjega namestnika na zemlji in tako cesar ni bil le posvetni vladar, temveč tudi duhovni vodja. »Bil je predstavnik zemeljskega kraljestva in imel pravico sklicevati koncile, katerih se je tudi sam udeleževal. Cesar je bil dolžan poskrbeti ne samo za svetno blagostanje, ampak tudi za zveličanje svojih podložnikov (Danielou 1998:245-246).

Po razpadu velikih imperijev ni bilo državne oblasti, ki bi se raztezala čez celotno cerkveno območje, le-to je bilo razdeljeno na posamezne škofije⁴¹. Po drugi strani pa škof postaja nesporni voditelj krščanske skupnosti. Vedno večjo veljavo je pridobival rimski škof⁴², sčasoma pa je zahteval vrhovno cerkveno avtoriteto v krščanskih deželah in

³⁸ Zapuščine umrlih škofov, ki so jih papeži mnogokrat vzeli deželnemu gospodu.

³⁹ Plačilo papeškemu delegatom in odposlancem kurije pri vizitaciji.

⁴⁰ Simonija pomeni kupovanje in prodajanje duhovnih ali zakramentalnih dejanj in služb, pa tudi vse storitve, ki so bile potrebne pri imenovanju za duhovniško ali škofovsko službo. Končna pravica papeža leta 1265, da razpolaga z vsemi cerkvenimi službami, je privedla do mnogih zlorab (Knowles 1991:161).

⁴¹ Tako je bilo od 11. do 14. stoletja zahodno krščanstvo urejeno po sistemu petsto škofij, katere so pripadale mednarodni papeški oblasti. Papeška absolutna monarhija je zrasla iz boja za oblast med škofovsko aristokracijo in menihi, lastniki samostanskih posestev (Kautsky 1953:542).

⁴² Rim je bil prestolnica cesarstva, kjer sta bila pokopana tudi dva mučeniška apostola, Peter in Pavel (Wright 1992: 120)

dejansko svoj položaj tudi spreminjal v vrhovno oblast nad vsemi škofi. Čeprav sta Cerkev in država še vedno močno prepleteni, pa se cerkvena oblast vedno bolj prenaša na eno samo osebo - papeža (Kautsky 1953:455).

Papež Leon Veliki⁴³ je bil eden izmed prvih velikih cerkvenih politikov in zaznamuje začetek obdobja, v katerem se papež vede kot posvetni vladar. Srednjeveško papeštvo pa je utemeljil papež Gregor Veliki⁴⁴, ki je med drugim organiziral obrambo Rima, kateremu so grozili napadi Langobardov. Uspelo mu je, da so Langobardi sprejeli krščansko vero in se vključili v krog takrat kulturnih narodov (Valenčič 1984:177). Vse to se je dogajalo »brez cesarjevega pooblastila« (Todd 1992:203) in oznanjalo začetek srednjeveškega krščanstva, ki ga je predstavljala rimskokatoliška Cerkev in konec cesarskega Rima. Okoli leta 700 je bil papež splošno priznana najvišja duhovna instances, njegova moč je še utrdila v času frankovskega imperija pod vodstvom Karla Velikega, ki je papeža postavil na prestol najvišje cerkvene avtoritete, s čimer se »uveljavi model verskega legitimiziranja politične oblasti« (Smrke 2000:216). Vsaka reforma je bila odvisna od papeževega privoljenja.

Papež Inocenc III.⁴⁵ je s strogim nadzorom nad cerkvenimi zadevami udeleževal zakonodajno moč papeštva po vsej Evropi. Menil je, da lahko razveljavi vsako človeško dejanje, saj njihova grešnost spada pod njegovo domeno. Tako je razveljavil izvolitev nemškega kralja in utiral Cerkvi pot na oblast nad latinskim Zahodom (Rosenberg 1992:263).

⁴³ Leta 452 je hunskega vladarja Atilo odvrnil od napada na Rim. Uveljavil je stališče, da je papeštvo služba Petra, ki Cerkvi vlada po svojem služabniku, torej papežu. Menil je tudi, da skrb za vero jamči blaginjo cesarstva (Smith 1992:184).

⁴⁴ Papeško službo je opravljal v letih 591-604. Bil je dedič velikega izročila cerkvenih očetov in se ukvarjal z upravljanjem obširne cerkvene posesti rimskega sedeža. Razglasil je krščansko zvezo držav, v kateri naj bi bili tudi cerkveni voditelji aktiven del državne oblasti. (Marrou 1988:424) Ne glede na svoje zasluge za Cerkev je zase z besedami sv. Avguština dejal, da je "servus servorum Dei"-služabnik božjih služabnikov (Valenčič 1984: 178).

⁴⁵ Papež v letih 1198-1216. Pravil je, »da cesarska oblast dobiva svoje dostojanstvo od papeške avtoritete« (Inocenc III., *Sicut unoversitatis conditor*, 1198).

Na nekaterih koncilih⁴⁶ se že pojavlja težnja po tem, da bi se papeževa avtoriteta nekoliko omejila in se prenesla na širši krog cerkvenih dostojanstvenikov. Kljub temu je papež ostal najpomembnejša osebnost v katoliški Cerkvi.

3.4. VPLIV NA MEDNARODNE ODNOSE

»Mednarodni odnosi so bili pred nastankom modernih držav predvsem regionalne narave, interakcije so bile neurejene in nesistematske, pogoj zanje je bila geografska bližina. Interakcije med subjekti so bile omejene na politično in ekonomsko sfero« (Benko 2000:21)

Papeštvo je obstajalo le na Zahodu, medtem ko je na Vzhodu cerkvena oblast pripadala carigrajskemu patriarhu in tako je ob sporu med vzhodno in zahodno Cerkvijo, kot tudi križarskimi vojnami papeška avtoriteta postala še močnejša. Ko je papež prvič sklical križarsko vojno, se je je udeležilo veliko število romarjev-vojakov. Tudi sicer so romanja v svete kraje prinesle Cerkvi veliko vlogo v mednarodnih odnosih, sploh ker je bil ravno Rim eno najpomembnejših svetih mest. Papež je bil vedno bolj aktiven v mednarodnem političnem dogajanju, vedno bolj se je izgubljal položaj papeža kot predstavnika izključno cerkvene veje oblasti.

Papež se je imel za vrhovnega sodnika in moralnega razsodnika v posvetnih sporih, tako da je Vatikan postajal podoben mednarodnemu sodišču. Pravica sklicati koncil, zbor vseh škofov, je s cesarjev prehajala na papeže. Cerkev je poudarjala, da je papež namestnik Kristusa in da izpolnjuje njegovo, torej božjo voljo. Papež naj bi se torej imel pravico vmešavati v posvetne zadeve, kar naj bi tudi vključevalo pravico podstavljanja in odstavljanja posvetnih vladarjev. Ta nejasnost je prerasla v 11. stoletju v očiten konflikt predvsem v boju za investuro⁴⁷. Pojavil se je nesporazum o tem, kdo naj imenuje škofe, papež ali posvetni poglavar (Lezenweger 1999:199).

⁴⁶ Na primer na koncilu v Konstanci leta 1417 se odpira vprašanje ali je ekumenski koncil, ki je izvolil papeža, nad papežem, ki se je skliceval na svoje prvenstvo (Finucane 1992:336-337).

⁴⁷ Papež se je boril proti uvedbi laične investiture-da bi cesar lahko sam imenoval škofe in podeljeval ostale cerkvene službe. Prišlo je do preloma v odnosih med cesarjem in papežem, ki doseže višek v času

Že zgodaj so papeži poskušali trdneje povezati posamezne cerkvene province z Rimom, zato so nameščali svoje stalne poslance⁴⁸, Gregor XII. »Spretna diplomatska dejavnost je največ pripomogla k temu, da je papeštvo obvarovalo svoje osebne koristi. Ambicije nekaterih papežev so jih zapletle v dogodke politične, a tudi vojaške narave. « (Knowles 1991:391). Po vestfalskem miru so postala diplomatska poslaništva stalna cerkvena in državna institucija. Tako se je dostikrat pripetilo, da se je diplomacija v imenu papeža vmešavala v politične zadeve drugih držav. Obstajala pa so tudi izredna papeška poslaništva, ki so sodelovala na velikih evropskih konferencah (Gelmi 1999:461).

V času Bonifacija VIII.⁴⁹ je prišlo do spora med papeško ter francosko politiko, saj je Bonifacij poudarjal papežev vzvišenost nad posvetnimi vladarji, katerim je tudi odrekal pristojnost za obdavčevanje duhovščine. To ni bilo po volji francoskemu kralju, na pritisk katerega so leta 1305 za novega papeža izvolili Klemena V. Ta se je preselil v Avignon. S to prisilno selitvijo svetega sedeža v Avignon (v letih 1309-1377), s čimer se je začela podreditev posvetnim vladarjem, v tem primeru francoski monarhiji, doseže mednarodna papeška politika vrhunec (Finucane 1992:322).

Po tem, ko se je papež dokončno vrnil v Rim, je nastopilo obdobje dveh, v nekem trenutku celo treh papežev⁵⁰. Končno rešitev so našli na cerkvenem zboru v Konstanci (1414-1418), kjer se je pojavila možnost, da izvolijo novega in edinega papeža, to je

Henrika IV. ter papeža Gregorja VII. Slednji je cesarja izobčil, medtem ko je drugi papeža odstavil. Spor je zamajal temelje svetega rimskega cesarstva⁴⁷, saj so bili nemški knezi nezadovoljni s kraljem in so mu hoteli kot izobčenemu odvzeti krono. Henrik je nato z javno pokoro prosil papeža pomilostitve, katero je tudi dobil. (ibid)

⁴⁸ Diplomacija svetega sedeža je obstajala še pred nastankom papeške države, saj so obstajali papeževi predstavniki na bizantinskem dvoru, pri carigrajskem patriarhu ter drugih vladarskih dvorih že od petega stoletja naprej. (Cvrlje 1992:33)

⁴⁹ Bonifacij VIII. se je zapletel v spor z evropskimi kralji, saj je v svoji buli Clericis laicos (1296) omejeval kraljevo pristojnost za obdavčenje duhovščine.

⁵⁰ V Rimu so izbrali barijskega škofa, papeža Urbana VI., a so se kasneje francoski kardinali uprli tej izvolitvi in sami izbrali drugega papeža, Klemena VII, ki je imel sedež v Avignonu. Nastal je velik razkol v samem cerkvenem vrhu, do katerega je prišlo predvsem zaradi kardinalov, ki niso bili zadovoljni z izbiro papeža, prisotne so bile tudi nacionalne težnje-francoski kardinali so si želeli francoskega papeža. Prišlo je celo do oboroženih spopadov med vojskama obeh papežev. Rešitev so poskušali najti na koncilu v Pisi, kjer so oba papeža odstavili in izvolili tretjega. To je pripeljalo do še večje zmede, saj so obstajali zdaj trije papeži in vsak je trdil, da je on pravi.

postal Martin V. Ta razkol je močno omajal papežev ugled in avtoriteto (ibid). Vedno bolj se je ustvarjal videz, da gre papežu le za moč in položaj in da je njegova duhovna vloga povsem postranskega pomena, kar ga je tudi zelo približalo ostalim srednjeveškim monarhom.

4. CERKEV PO SEKULARIZACIJI

Po obdobju velikih družbenih sprememb je prišlo do sekularizacije, ločitve Cerkve in države. Cerkev je s tem uradno izgubila možnost delovanja v državni sferi. Praktična posledica nesposobnosti tradicionalne Cerkve, da bi se na učinkovit način lotevala bistvenih problemov človeštva, je bilo osamosvajanje sveta izpod dominacije cerkvene institucije in s tem upadanje vernosti. Katoliška Cerkev je začela izgubljati podporo verskih množic predvsem s pojavom protestantizma, politično pa jo je oslabil vestfalski mir. Posvetni vladarji so se začeli vmešavati v cerkveno politiko, predvsem v papeške volitve, kjer so podpirali svoje kandidate tudi z možnostjo veta.

4.1. POLITIČNE RAZMERE

Evropo v tem obdobju so poleg sekularizacije prevzemale tudi nacionalne težnje, ki so postajale najpomembnejša prioriteta v oblikovanju modernih državnih tvorb. Za cerkveno državo je bil najbolj uničujoč Risorgimento⁵¹, ki je končno privedel do njenega konca. Do združitve Italije je prišlo leta 1870 z Rimom kot glavnim mestom. Papežu sta bili zagotovljeni nedotakljivost in suverenost, letna renta in uporaba palač v Vatikanu, Lateranu in Castel Gandolfu. Papež je to zavrnil in se razglasil za vatikanskega jetnika (Zinnhobler 1999:419- 420). Razpuščena je bila papeževa vojska. Tudi v drugih državah se v duhu nacionalizma in procesu nastajanja sodobnih se je posvetna oblast vedno bolj odvrčala od Cerkve, predvsem v prid lastni oblasti. Cerkvi odvzemajo ozemlja ter

⁵¹ Tako se imenuje domoljubno gibanje za osvoboditev in združitve Italije. Vodil ga je Guiseppe Mazzini in ob pomoči Guiseppaja Garibaldija in njegove vojske je leta 1848 zasedlo Rim in pregnalo papeža Pija IX. Ta se je ob francoski pomoči kasneje lahko vrnil. A narodno gibanje je dosegalo nadaljnje uspehe pod sardinsko-piemontskim kraljem Viktorjem Emanuelom II. in zasedalo vedno več ozemelj. Leta 1859 so zasedli Lombardijo in leta 1860 je bilo konec papeške oblasti v severnem delu države.

možnost poučevanja. Cerkev je torej izgubljala politično podporo, zato se je vedno bolj usmerjala v duhovni vpliv na vernike, tudi s človekoljubnimi dejavnostmi.

V Prusiji je pod Bismarckom, ki si je prizadeval združiti Nemčijo, prihajalo do pravega kulturnega boja (*Kulturkampf*). Dežele, v katerih je imel protestantizem velik vpliv, je močno razburila razglasitev papeške nezmotljivosti. Z *majskimi zakoni* leta 1873 je bila Cerkev skoraj popolnoma podrejena državi, izgubila je tudi možnost sodniških ukrepov, kot na primer izobčenje. Cerkvene zadeve so prevzela civilna sodišča, tudi izobraževanje je v celoti prešlo pod državni nadzor. Kasneje so majske zakone odpravili, ostale pa so državne šole, odprava verouka, civilne poroke itd. (Detzler 1992:516).

V Franciji je leta 1905 prišlo do popolne sekularizacije države in Cerkve. Cerkev je izgubila vpliv na šolstvo, država ji je odvzela premoženje, prepovedala verske redove ter ukinila podporo verskim ustanovam. Uvedla je tudi popolno svobodo veroizpovedi. Francija je pretrgala diplomatske odnose s svetim sedežem. Podobno je bilo v Španiji in na Portugalskem, kjer je vladalo močno protiklerikalno razpoloženje (Zinnhobler 1999:430).

Cerkev, ki je izgubljala politično moč, je poskušala vedno bolj poudarjati svojo duhovno avtoriteto, prav tako je obsojala vsakršen politični liberalizem ter versko strpnost. Prvi vatikanski koncil je leta 1870 razglasil dogmo o papeževi nezmotljivosti in s tem utrdil papeštvo kot najvišjo avtoriteto katoliške Cerkve. Cerkev se je torej v zadnjih vzdihljajih borila za svoj položaj.

V začetku dvajsetega stoletja pa se že kažejo pobude za drugačen odnos katoliške Cerkve do nekatolikov, predvsem nanje ne gleda več kot na heretike. Kasneje se odnosi izboljšajo, vse države znova navežejo diplomatske odnose s Svetim sedežem, ki so jih prej prekinile. Leta 1929 pride do lateranske pogodbe⁵², ki uredi stanje napetosti, ki je

⁵² Italija je lateransko pogodbo vnovič potrdila leta 1947, a jo je leta 1984 modificirala v skladu z italijansko ustavo in načeli II. vatikanskega koncila, po katerih tako država kot Cerkev sprejemata načelo suverenosti in neodvisnosti, vsaka na svojem področju. Cerkvi se prizna pravica, da sama imenuje

vladalo med Italijo in papežem. Država prizna katoliško vero kot edino državno vero, Svetemu sedežu se prizna popolna neodvisnost.

Drugi vatikanski koncil (1962-1965) je bil namenjen predvsem prenovi katoliške Cerkve. Ni sprejel nobenih novih dogem, temveč veliko dokumentov in spodbud. Katoliška Cerkev uradno opusti monopol nad krščanstvom in nad vero na splošno, sprejme torej svobodo vesti. Cerkev sprejme tudi načelo ločenosti cerkve od države in tudi določi položaj Cerkve v sodobnem svetu - vedno bolj se uveljavlja socialna vloga Cerkve. Leta 1978 postane papež Janez Pavel II., ki predstavlja kontinuiteto z II. Vatikanskega koncila.

4.2. KRŠČANSKA MORALA

Krščansko moralo, ki je dolga stoletja jasno oblikovala način življenja, so ob hitrem tehnološkem razvoju ter znanstvenem dojemanju sveta vedno bolj zamenjavale različne politične ideologije, ki so zaznamovale posamezne narode. »Revolucionarni odpor proti fevdalnemu redu in avtoriteti Cerkve je sprožil zametke kapitalističnega sveta, kar je posledično povzročilo moralno krizo in razkroj; evangelijske etične vrednote so propadale druga za drugo« (Mešiček 1989:43).

Razbil se je precej enoten način življenja, ki je vladal po celotni Evropi in se zlil v pobude nacionalizma ter različnih strankarskih ideologij. Razmere v času industrijske revolucije sta opredelili liberalna teorija in ideja individualizma, ki sta bili močnejši ob porastu meščanskega sloja, na Vzhodu pa je pravice delavcev zastopal komunizem. Vsaka ideologija je imela svoje poglede na družbeno ureditev sveta, vsaka pa je predvsem preferirala lastni narod. Naraščajoči nacionalizem je želel izpodriniti moč papeža in cerkvenih predstavnikov, saj so imeli ti velik vpliv na verne katolike in so zato lahko škodili moči nacionalne vlade. Nacionalizem je prinasel idejo izpopolnjenosti

cerkvene predstavnike, svoboda organiziranja, da razvija svojo pastoralno, vzgojno in karitativno vlogo, sodstvo v cerkvenih zadevah (Cvrlje 1992:24).

posameznika kot pripadnika določene nacije in ne več kot vernika v krščanski skupnosti, podrejene papežu. »Razvijala se je nekakšna državljanska religija, mešanica vere in domoljubja, ki služi domoljubnim interesom in krepi narodno identiteto« (Pierard 1992:609).

Po Juhantu (2000) Evropo sestavljajo različna etična izročila, ki so oblikovala sedanji politični in gospodarski mednarodni prostor. Kljub temu v smislu krščanske etike danes težko najdemo te temelje v sedanjih etično-političnih zasnovah družbenega delovanja (Juhant 2000:35).

Kljub ločitvi Cerkve in države ter manjši politični vlogi papeža, ta pogosto poseže v aktualno javno dogajanje z raznimi opredelitvami in smernicami, predvsem izrazito konzervativnimi⁵³, ki posegajo v zasebno življenje vernikov. A sam vpliv teh zapovedi, ki izvirajo iz tradicionalne krščanske morale je vprašljiv, saj ostajajo le zapovedi in ne nesporna pravila, kot je bilo v navadi v časih velike moči Cerkve. Prav tako upada število gorečih vernikov in na življenje posameznika vpliva veliko dejavnikov, ki so dostikrat v nasprotju z cerkvenimi odločitvami.

4.3. DRŽAVNA MOČ

Cerkvena država je obstajala v srednji Italiji v obdobju od 8. stoletja do leta 1870, ko združena Italija prevzame papeška ozemlja ter Cerkvi prepusti Vatikan. S tem, ko je bila Cerkev ločena od države, so se njene državne pristojnosti močno zmanjšale. Z lateransko pogodbo je vzpostavljena Mestna država Vatikan na površini 44 hektarjev. Vanjo so vključeni bazilika sv. Petra, Apostolska palača, vatikanski muzeji, kapelice, galerija, knjižnice, kompleks šestih cerkva in petdesetih palač, Lateran in papeška letna rezidenca Castel Gandolfo (Cvrnje 1992:21). Je najmanjša neodvisna država na svetu, ki je v bistvu del večje državne tvorbe, Italije. Vatikan je sedež papeža kot rimskega škofa, hkrati pa je duhovni in upravni sedež katoliške Cerkve.

⁵³ Pravica do spava, istospolne poroke itd.

Švicarska garda⁵⁴ še danes predstavlja oborožene sile Vatikana. Skrbi za varnost apostolske palače, varuje papeža in vhode v Vatikan. Je edina preostala najemniška vojska na svetu, ki pa nima več svoje nekdanje funkcije, saj Vatikan ne sodeluje v vojaških organizacijah ali akcijah.

Papeška uprava je rezultat dolgotrajnega procesa, zato se kljub sekularizaciji njena oblika ni bistveno spremenila. V času pontifikata Pija X. pride do reorganizacije rimske kurije⁵⁵, hkrati pa je Vatikan obdržal samoupravljanje svoje države. Papež uradno združuje zakonodajno, izvršilno in sodno oblast, čeprav jih v praksi prenaša na druge organe.⁵⁶

4.4. MEDNARODNI ODNOSI

»Sodobna mednarodna skupnost je univerzalna in globalna. V njej se prepletajo številne razsežnosti, od političnih, ekonomskih, vojaških, ideoloških in drugih. Obstaja tesno prežemanje notranjega in mednarodnega.« (Benko 2000:21)

V času rastočega imperializma se je tudi krščanstvo močno razširilo v čezmorske dežele. Osvajanja katoliških držav (Španija, Portugalska) so vzpodbudila nastajanje misijonov, ki so lokalno prebivalstvo spreobračali v krščansko vero. Kolonizatorji so se pokristjanjevanja kot učinkovitega sredstva za podreditev in integracijo prebivalcev pogosto lotevali s silo. Krščanski misijonarji so ob povečanju evropske kolonialne dejavnosti intenzivno širili krščanstvo ter ustanavljali dobro organizirane družbe, ki so se ukvarjale z misijonarstvom. Močna tovrstna dejavnost se je odvijala v Latinski Ameriki, Afriki ter nekaterih delih Azije, kjer niso bile močne druge religije, zlasti islam. Te cerkve so tudi medsebojno sodelovale in se let 1948 celo povezale v Mednarodni svet

⁵⁴ Pogoji za vstop v to vojsko je švicarska nacionalnost

⁵⁵ Tako je leta 1908 Pij X. za kurijo predvidel enajst kongregacij (ministrstev), tri sodišča in pet uradov, s tem da so bile nekatere kongregacije uvedene na novo (na primer kongregacija za zakramente-465).

⁵⁶ Upravljanje države je v rokah guvernerja, ki je v bistvu šef vlade in ga imenuje papež. Z reformo Rimske kurije leta 1967 je veliko pristojnosti dobil državni sekretariat, saj so bile nanj prenesene funkcije kongregacij in tako predstavlja državni sekretar najpomembnejšo funkcijo v državi, ki zajema tudi članstvo v glavnem organu Katoliške Cerkve-kardinalskega kolegija.

Cerkva. Razvijati se je začel tudi ekumenizem⁵⁷, do katerega se je pozitivno opredelil tudi II. vatikanski koncil in v smeri katerega se giblje tudi sedanja papeška politika.⁵⁸

Gotovo ne gre zanemariti odnosa katoliške Cerkve do marksizma oziroma komunizma, ki je v svoji širitvi zaobjel veliko katolikov, na primer na Poljskem. Komunizem je bil ideološko sovražen Cerkvi in je onemogočal njeno delovanje. »Cerkev je leta 1949 objavila dekret v katerem je razglasila, da sprejemanje antikrščanske doktrine-komunizma predstavlja odpadništvo od vere« (Cvrlje po Casaroli 1992:97). Cerkev je skrbela politična nestabilnost, ki jo je ustvarjala blokovska konfrontacija. Z mirovnimi pobudami je sodelovala na konferenci OVSE v Helsinkih leta 1973.

V takem duhu se je odvijal tudi II. vatikanski koncil, ki je opredelil novo vizijo katoliške Cerkve in s tem tudi odnos do njene diplomacije. Ta naj bi, po besedah papeža Janeza XXIII., predstavljala predvsem duhovno, humano in socialno misijo in se ne podreja posameznim političnim stranem oziroma ideološkim blokom. Težnja mednarodne skupnosti naj bi bila predvsem doseči enakopravnost ter pomagati manj razvitejšim narodom (Cvrlje 1992:29). Papež se kot duhovna avtoriteta postavlja na položaj nekakšnega moralnega razsodnika, čigar naloga je predvsem, da skrbi za mir v svetu, kar počne z javnimi pozivi sprtim stranem ter molitvijo.

Danes Vatikan v moderni mednarodni skupnosti ohranja diplomatske odnose z drugimi državami⁵⁹, a je to delovanje omejeno na prijateljske stike, ni pa na primer gospodarskega sodelovanja, ki vedno bolj zaznamuje mednarodne interakcije. Kljub svoji ozemljski majhnosti pa Vatikan še vedno vsaj poskuša vplivati na politično dogajanje tako v Evropi kot v svetu. Kako velik je vpliv katoliške Cerkev, se je nedavno pokazalo ob sprejemanju evropske ustave. Zahteva nekaterih držav članic po omembi krščanskih korenin v

Ekumensko gibanje se zavzema za enotnost v Kristusu in za združitev vseh krščanskih Cerkva. Gibanje se je prvič organiziralo na svetovnem misijonskem kongresu v Edinburghu leta 1910.

⁵⁸ Čeprav se je katoliška Cerkev najprej upirala sodelovanju z ekumenskim gibanjem, se to spreminja. Ne samo, da se poskuša doseči vedno večje sodelovanje vseh krščanskih cerkva, gre tudi za približanje katoliške Cerkve drugim religijam, kot sta islamska in judovska.

⁵⁹ Republika Slovenija in Sveti sedež sta podpisala diplomatski sporazum leta 1992.

preambuli je razdelila članice Evropske Unije in povzročila nemalo zapletanju pri oblikovanju ustave, predvsem pa izpostavila vprašanje dejanske ločitve Cerkve in države.

3.5. VLADAR

Sveti sedež ter Apostolski sedež sta personifikacija katoliške Cerkve, po hierarhični ureditvi je na njenem vrhu papež kot duhovni in svetovni poglavar (Cvrlje 1992:5). Papež ob vseh pretresih, ki spremljajo Cerkev ni izgubil svoje moči in ugleda. Obdržal je funkcije⁶⁰, ki ga postavljajo na mesto absolutnega vladarja Mestne državnice Vatikan. Papež je tako ostal najvišja avtoriteta Vatikana in je tudi najvidnejši predstavnik katoliške Cerkve v svetu. Kljub upadanju števila vernikov pa se je večala priljubljenost »ljudskih« papežev, kot je bil Janez Pavel II. To si je pridobil z človekoljubnim delom cerkvenih organizacij po svetu, mnogimi potovanji ter zavzemanjem za mir na svetu. Sedanji papež, Benedikt XVI., nadaljuje s strategijo svojega predhodnika, saj potuje po svetu ter se srečuje z državnimi voditelji.

Način oblasti v Cerkvi se ni spremenil, papež ostaja absolutni vladar svoje »države«. Katoliška Cerkev torej ni sledila toku političnih sprememb, ki so vedno bolj težile k oblikovanju demokratičnih vlad in svobodnim volitvam. Te zadeve ostajajo strogo omejene v rokah cerkvene elite, ki izbere papeža. Vatikan tako predstavlja ostanek papeške države, kjer vlada teokratski sistem cerkvene države. Škofovska sinoda, na kateri prisostvujejo škofje z vsega sveta, je zgolj eden od posvetovalnih organov katoliške Cerkve, ki brez končne privolitve papeža nima dejanskega vpliva.

⁶⁰ Papež lahko uvaja nova pravila, razglašča dogme, njegovo soglasje je potrebno pri vsakem odloku. Imenuje lahko škofe in kardinale, dovoli ali prepove delovanje verskih obredov, ustanavlja sodišča ter določa pravila sodnih postopkov, izdaja papeške dekrete o verskih vprašanjih (Lo Bello 2004:14-15).

5. KRŠČANSKI MISLECI

5.1. SVETI AVGUŠTIN (354-430)

Sveti Avguštin je eden od cerkvenih očetov. To so bili največji pisci in misleci krščanske antike, tako na grškem Vzhodu kot latinskem Zahodu. Njihova miselnost predstavlja veliko kulturno dediščino, mešanico antične filozofije in krščanskega navdiha. Njihovo pomembno delo se je uresničevalo v pridigi, v eksegezi, v teologiji, v duhovnih in znanstvenih razlagah Svetega pisma ter je oblikovalo temelje krščanske culture (Marrou 1988:301-302).

Sveti Avguštin glede na svoj rod pripada latinskemu Zahodu, kajti prihaja iz Hipona v severni Afriki, kjer je deloval kot škof in teolog. Njegovo prvo religiozno udejstvovanje je potekalo pod vplivom manihejcev, ki pa jih je kasneje kritiziral⁶¹. Leta 387 ga je krstil milanski škof Ambrož, sicer Avguštinov učitelj in pod njegovim vplivom se je Avguštin srečal z neoplatonskimi idejami. S tem krstom je Avguštinovo dolgo filozofsko in religiozno romanje doživelo vrhunec, kar opisuje v *Izpovedih*. Njegovo bogoslovje so izoblikovala predvsem filozofska in teološka izročila. Področje njegovih tem je globoko zaznamovalo kasnejšo zahodno teološko misel. Iskal je način, kako živeti krščanstvo kot obliko družbenega življenja (Louth 1993:186-189).

Avguštin je tako v delu *O božji državi* razvil osnovna načela krščanske teološke zgodovine. Cilj življenja je po njegovem izpopolnitev hrepenenja po Bogu. Največji dar iščooče duše je božja milost. Milost pomeni ponižnost in vzbuditev našega odgovora v ponižnosti (ibid). Hrepenenje po Bogu izhaja iz padca in s tem konca raja ter izvirnega greha, katerega nosijo vsi ljudje (Copleston 1999:254). »Avguštin razvije doktrino o izvirnem grehu. Ker sta Adam in Eva grešila, sta bila pregnana iz raja in tako sta svojim potomcem prenesla ta greh, ki ga lahko reši le božja milost« (Smrke 2000:208).

⁶¹ "To je dualistično verstvo, v katerem se je ohranjalo ostro nasprotje med načeli luči in teme, dobrega in zla, Boga in snovi. Jezus je prišel na svet, da bo osvobodil duše luči iz ječ njihovih teles« (Yamauchi 1992:98).

Menil je, da je človek blagoslovljen z milostjo, ki je pogoj vsakega opravičenja in je neodvisna od človekovih poprejšnjih zaslug. Avguštin tudi graja ravnanje številnih kristjanov, ki so krst in religijo razumeli kot poroka za odrešenje, niso pa živeli pravega načina življenja (Bauer 1969:131-132).

5.2. TOMAŽ AKVINSKI (1225-1274)

Akvinski je eden najpomembnejših srednjeveških sholastičnih filozofov. Rodil se je v plemiški družini v italijanskem mestu Akvino. Pridružil se je dominikanskemu redu, kar ni bilo po volji njegovim staršem. Kasneje se je odpravil v Pariz, ki je bil središče teološke učenosti in tam študiral.

Akvinski je deloval v času srednjeveške sholastike, ki zavzema obdobje od devetega do štirinajstega stoletja. Vsa vprašanja, s katerimi so se srečevali sholastiki imajo teološko zasnovano (Brown 1992:287). To je čas nastanka univerz, živahnega prepletanja judovskega, islamskega (arabskega), na primer v filozofiji Averroesa in krščanskega (vzhodnega in zahodnega) sveta. To prepletanje pa je predvsem zahodnoevropskemu svetu nudilo živahno izmenjavo antike in krščanstva (Juhant 1992:592).

Tomaž Akvinski je svojo krščansko teologijo veliko povezoval z Aristotelom, čigar misel so v Evropo prinesli muslimani. Čeprav ga je njegova filozofija zelo prevzela, je iz nje izločil vse, kar ni bilo skladno s krščanskim naukom. Skupaj z Albertom Velikim⁶² sta poskušala religijo predstaviti kot znanstveno vedo, torej uskladiti vero in razum. Akvinski je Aristotelov sistem hotel prevzeti kot osnovo za krščansko mišljenje (Knowles 1991:329).

V odnosu med Bogom in človekom se je uveljavila racionalna razčlenitev teh razmerij v objektivnem redu stvari in oseb - kaže se vpliv antične filozofije, ki že slavi človeka kot razumno bitje. »Tomaž je izrazil temeljno resnico, da milost in krščanski red ne

⁶² Učitelj Tomaža Akvinskega, ki je prevedel veliko Aristotelovih del. Akvinski je študiral pri njemu v Parizu. Bil je utemeljitelj moderne znanosti in zaradi obsega svojega znanstvenega dela si je pridobil ime *Universalis Doctor*, univerzalni učitelj.

izključujeta človeške narave, temveč jo oplemenitita⁶³ (Knowles 1991:332). «Bil je humanist v dobesednem pomenu te besede. Vztrajno je ponavljal neizmerno pomembnost človeka v teološkem sistemu stvari. Ni pa bil humanist v smislu napredka v obliki modernizma»(Chesterson 1998:232).

Z delom cerkvenih očetov se je vez med krščanskim izročilom in grško modrostjo utrjevala. Krščanski nauk je z njegovo filozofijo postajal urejen miselni sistem. Teologija je bila zanj logična izpeljava razodetja. To so kritizirali nekateri njegovi sodobniki, saj so menili, da razum in razodetje stojita na nasprotnih polih. Leta 1879 je papež teološki nauk Tomaža Akvinskega razglasil za »večno veljavnega« (Clouse 1992:292). Akvinski še danes predstavlja eno od osebnosti⁶⁴, ki so s svojo mislijo postavile temelje krščanske avtoritete in legitimnosti.

Tomaž Akvinski sledi Aristotlevi doktrini, po kateri je človek politično bitje, a jo Akvinski preoblikuje v skladu z osnovnimi načeli svojega krščanskega prepričanja, izhaja neposredno iz Boga. »Civilna ali politična družba je volja Boga, saj je on ustvaril človeka, ki lahko doseže svoj najvišji ideal le v družbi« (Copleston po Akvinskem 1999:253).

5.3. DEZIDERIJ ERAZEM ROTTERDAMSKI

V obdobju od 14. do 16. stoletja se je začelo revolucionarno gibanje, ki je zajelo vse vidike družbenega življenja, od politike, filozofije ter umetnosti, znano pod imenom renesansa (preporod). Z renesanso pride na površje zanimanje za posvetno, bolj v tostranstvo usmerjeno življenje, hkrati pa se stopnjuje odmik od togih cerkvenih dogem.

Predhodnik renesanse je bil humanizem, ki je »renesansi podelil čut za nove vrednote in ji vcepil navdušenje nad grškimi in rimskimi antičnimi vzori« (Škamperle 1999:10).

⁶³ *Gratia non tollit naturam, sed perficit*

⁶⁴ Imenovano tudi tomizem. Leta 1323 ga Cerkev spozna za svetnika, kasneje ga razglasijo za petega velikega cerkvenega učitelja (poleg Avgušтина, Hieronima, Ambroža in Gregorja). Leta 1879 pa je svečano imenovan za zavetnika vseh katoliških šol (Turk 1990:30).

»Prihajalo je do prvih teženj po združenju Evrope, ki naj bi bila naslednica krščanstva in grško-rimske antike⁶⁵«. Učenjaki so spoznavali človekove zmožnosti in menili so, da lahko sam oblikuje svojo usodo⁶⁶.

Pojavljale so se različne ideje, na primer želja po verskem miru v eni religiji, ki bi se izražala v različnih obredih ali po združitvi verskih izročil vseh ljudstev, ki bi jih postavili v službo krščanstva. Nasprotno togemu srednjemu veku je prisotno povsem novo občutenje življenja, nedogmatični optimizem spoznavanja, ki ne sprašuje po cerkvenem učiteljstvu ali avtoritetah (Amon 1999:224).

Erazem Rotterdamski je eden najpomembnejših krščanskih humanistov. Odraščal je na Nizozemskem, kjer je bil tudi posvečen za duhovnika, a je kasneje zapustil samostansko življenje. Leta 1495 je šel v Pariz študirat teologijo, a se je raje obračal k antičnim klasičnim tekstom. Deloval je v času, ko je katoliško Cerkev pestila velika moralna kriza, ki doseže vrhunec v času Lutrove reformacije. Erazem je bil tako eden največjih predhodnikov reformacije in je deloval tudi v času njenega razcveta. Njegova dela so občudovali tako veliki učenjaki cerkvenega in filozofskega sveta, kot tudi posvetni vladarji.

Veliko je pisal in ustvarjal, izdajal je dela cerkvenih očetov. Kritiziral je srednjeveško sholastiko in pisal satire na njen račun ter glede meniškega življenja. V krščansko življenje je vnašal novo učenost, ki je bila pod vplivom razsvetljenstva. Veliko vlogo v krščanstvu je pripisoval Svetemu pismu, ki ga je tudi prevedel iz grščine v latinščino in izdal leta 1615, saj je menil, da bi moralo biti dostopno vsem ljudem. Zavzemal se je, da bi bilo Sveto pismo prevedeno v vse jezike (McNair 1992:365).

⁶⁵ *Zgodovina 1* 1983: 248

⁶⁶ V razmerju do človeškega življenja je opazna velika sprememba, saj se prebujajo zanimanje za posameznika in njegovo dostojanstvo ter posameznika za samega sebe, za njegova prizadevanja, ter v umetnosti za iskanje in ustvarjanje lepote. Osebni razvoj predstavlja najpomembnejšo življenjsko nalogo.

Njegova filozofija je temeljila tako na humanističnem prepričanju o samozadostnosti človeka kot tudi na mistični pobožnosti.«Veroval je enako v Boga kakor v razumnost človeškega bitja» (Šolinc:110) in tako ni videl »nobenega nepremostljivega nasprotja med krščanskim naukom ter antično modrostjo, med pobožnostjo ter posvetnim« (Zweig 1971:10).

Zanj cerkveni voditelji in ustanove niso bili (toliko) pomembni. Pomembno je posnemanje Kristusove kreposti v vsakdanjem življenju. »Erazem meni, da množice ne potrebujejo vere vidne Cerkve - predpise, zakramente in zunanjo cerkveno zgradbo« (Tuchle 1994:49). Prav tako je kritiziral razvratnost menihov in zlorabe v hierahičnem cerkvenem sistemu (Mihelač 1991:18).

Veliko je potoval, se srečaval z učenjaki po več deželah ter bil aktiven kot učitelj. Na svojih potovanjih je izkusil realno sliko sveta, od obubožanosti ljudstva in prevzetnosti plemstva, predvsem pa je v Italiji videl papeža in kardinale v moralnem propadu, v katerem je zamrla duhovna vloga Cerkve, prepuščajoč se posvetnemu bogastvu in blišču. To je navdihnilo nastanek njegovega najbolj znanega dela, satire *Hvalnica norosti*, v kateri je izrazil svoj prezir do pokvarjenosti Cerkve in njenih voditeljev (ibid).

5.4. ERAZEM IN REFORMACIJA

Tudi Erazem je začutil nov veter, ki je preveval razvijajočo se evropsko zavest. Nekateri cerkveni učenjaki so stremeli k spremembam v sami Cerkvi, ki naj bi izkoriščala svoj položaj v nečiste namene in tudi on je razumel potrebo po prenovi. Erazem si je prizadeval predvsem za mir in enotnost v krščanstvu.

Erazem in Luter sta se ujemala glede zahteve po reformi, po prenovi v duhu evangelija, a so se njuni pogledi kmalu razšli. Erazem predpostavlja miren duhovni preporod, medtem ko se mu zdi Lutrov nastop fanatično prevratniški. Erazem se je kot ostali humanisti držal razprave v ozkem krogu izobražencev in se mu je zdelo, da vmešavanje ljudstva, na katerega se opira Luter, ne more prinesiti dobrih rezultatov.

»Kljub sporu pa se je strinjal z Lutrovo kritiko zlorab v verskem življenju« (Tuchle 1994:134) in si želel vključiti reforme v cerkveni evangelijski nauk.

Luter je želel pridobiti Erazma za svojo stvar, a se je Erazem temu previdno izognil, saj ni podpiral nasilnega boja za resnico, h kateremu so se obračali Luther in njegovi privrženci. Prav tako si je to želela katoliška struja, saj je bil Erazem eden največjih krščanskih mislecev tistega časa. On sam je želel ostati nevtralen, kar pa je bilo v tistih časih nemogoče. Tako se je leta 1524 z Martinom Luthrom zapletel v znamenit (besedni) spor. »Erazem je odločno branil nauk svetih očetov in krščanskega izročila, da Božja absolutnost ne ogroža človekove svobode in odgovornosti« (Kocijančič 1992:252), medtem ko po »Lutru ostane človek za večne čase božji ujetnik in nima svobodne volje« (Zweig 1971:139). Z njunim sporom je prišlo do ločitve med reformacijo in humanizmom.

Erazem se svoji nevtralnosti ni odrekel niti, ko je bil sklican državni zbor v Augsburgu, kjer so poskušali doseči spravo med staro in novo Cerkvijo. Zbora se udeleži le v obliki mnogih pisem, v katerih obe strani nagovarja k strpnosti, popustljivosti in pravičnosti, njegovim največji vrlinam.

6. NICOLLO MACHIAVELLI (1469-1527)

Niccolo Machiavelli je bil politik, zunanji minister, diplomat v republiki Firence. Pomanjkanje močne avtoritete v Italiji je pripeljalo do decentralizacije oblasti v rokah večjih mest, ki so se med seboj borila za trgovsko in politično prevlado. Tipična oblika oblasti je bila tiranija, ki je bila v rokah vladarskih družin. Firence so bile eno najbogatejših italijanskih mest, kar so postale predvsem zaradi razvite trgovine in industrije. Politično in gospodarsko oblast je imela v rokah vladarska družina Medičejcev (Vodopivec 1966:69).

Machiavellijeva družina je imela posesti v Firencah in okolici in je sodelovala v politiki. To je tudi njemu samemu omogočilo vstop v politično dogajanje, čeprav je v aktivnosti presešel vse svoje prednike. Njegovo delovanje se začne v času, ko je Firenze doletela sprememba režima in vladarja, saj so Medičejce⁶⁷ izgnali. Firenze so postale republika pod vodstvom Girolama Savonarole⁶⁸.

Čeprav je bil Machiavelli sicer nižjega stanu, mu je republikanska ureditev omogočala, da je zasedel visok položaj. Tako je bil Machiavelli najprej visok uradnik v Firencah in za to mestno republiko je opravil tudi več diplomatskih misij v sosednjih deželah⁶⁹. Na teh diplomatskih potovanjih, na katerih je imel možnost opazovati različne družbene razmere, si je pridobil veliko izkušenj, ki je kasneje uporabil pri svojem pisanju. Aktivno je deloval v letih od 1498 do 1512; v tem obdobju je dosegel slavo in se veliko politično udejstvoval. Eden njegovih najpomembnejših uspehov je bila ideja o ustanovitvi nacionalne vojske, ki jo je tudi realiziral.

Machiavelli je videl problem Firenc⁷⁰ v tem, da so se nenehno zapletale v boje za prevlado tako s sosednjimi državami kot tudi z drugimi italijanskimi deželami. Zagovarjal je združitev Italije pod eno oblastjo, saj bi tako nastala velika močna država, ki bi bila rešena notranjih razprtij, hkrati pa bi se lahko postavila ob bok drugim močnim silam, kot so bile Francija in druge monarhije in se ne bi le nemočno upirala njihovim tedanjim vpadom.

⁶⁷ Ko je francoski kralj Karel VIII. leta 1494 zasedel Firenze, so Medičejci privolili v neznosne pogoje okupatorjev, zato so jih jezni prebivalci izgnali in sami začeli nova pogajanja. Leta 1512 pa so Medičejci spet pridobili izgubljeno oblast nazaj (Rakar 1990: 233).

⁶⁸ Girolamo Savonarola je bil italijanski dominikanec, ki je pridigal o prenovi Cerkve, pokori in prihajajoči sodbi. Napadel je papeža Aleksandra in nemoralni papeški dvor. Zaradi njegovega ravnanja so ga leta 1498 usmrtili (Gelmi 1999:351).

⁶⁹ Nikoli ni nastopil s pooblastili ambasadorja, saj za to ni imel potrebnega premoženjskega cenzusa. Kljub temu je v praksi ravno on igral najpomembnejšo vlogo v diplomatski politiki Firenc (Rakar 1990:230).

⁷⁰»Italija je bila razdeljena na več vladavin (milanska vojvodina, beneška republika, Firenze, papeška država, neapeljsko kraljestvo so bile najpomembnejše državne tvorbe. Ko je francoski kralj Karl VIII. leta 1494 vkorakal v Italijo, ni nikjer naletel na odpor, saj se razpršene dežele niso mogle učinkovito organizirati.

Leta 1512 se je vrnila prejšnja oblast in s tem je nastopil tudi konec Machiavellijeve politične kariere. Čeprav je sam želel sodelovati v novem režimu, ga je ta zavrnil. Zaradi domnevnega sodelovanja v zaroti kot tudi zaradi svojega republikanskega prepričanja, ki ga je nenehno izražal v prejšnjem režimu, je postal sumljiv novi oblasti. Nekaj časa je celo preživel v zaporu, kjer so ga tudi mučili, kasneje pa pregnali politično udejstvovanje pa mu je bilo za vedno onemogočeno. V svojem neprostovoljnem izgnanstvu se je posvetil pisanju političnih tekstov, v katerih se je osredotočal na vodenje države. Od Medičejcev je prejel naročilo le za pisanje o zgodovini Firenc.

Eno njegovih najbolj znanih del je nedvomno *Vladar* (1513), katerega je posvetil Giulianu (kasneje Lorenzu) Medičejskemu, takratnemu vladarju. V tem delu daje veliko nasvetov, kako naj vladar deluje, da bo prišel na oblast in da bo le-to tudi dolgo in uspešno obdržal. Svoje trditve podkrepi z veliko primeri tako iz aktualnega političnega dogajanja, kot iz preteklosti. Lorenzo tega dela ni resno jemal, je pa zelo zaznamovalo takratno in kasnejšo politično misel. Njegova pomembna dela so še *Razmišljanja o prvih desetih knjigah Tita Livija*, *Opis, kako je vojvoda Valentino dal ubiti Vitellozza Vitellija itd.* Poleg državnih funkcij je pisal še komedije in pesmi, od katerih je najbolj znana *La Mandragola*, a kljub temu ostajaj njegova domena politični teoretski spisi.

6.1. MACHIAVELLIJEV ODNOS DO CERKVE

Machiavelli je Cerkvi očital, da onemogoča združitev Italije v enotno državo, saj je bil papež dovolj močan, da se je vmešaval v posvetne zadeve. Ker je imel svojo vojsko, se je lahko vmešaval v vojne, s tem pa še bolj onemogočal združevanje. Zanj je bila Cerkev oziroma religija politični element, čeprav je v primerjavi s poganskim Rimom, kjer je bila religija celo nad zakoni in so se ljudje »bolj bali prelomiti prisego kot pa kršiti zakon« (Rakar 1990:276), izgubljala svojo moč.

Menil je, da naj Cerkev ne prevzema funkcije države in naj se posveti izključno religioznim zadevam. Vojski lahko ukazuje le državna oblast, medtem ko Cerkev

oziroma papež to ni. Cerkev naj bi služila državi in ne obratno. Zavzemal se je za ločitev Cerkve in države in s tem izražal naraščajočo renesančno zavest.

Kljub temu so bile njegove misli v obdobju, ko je krščanska Cerkev predstavljala močno oblast, revolucionarne. «Po eni strani je izstopil iz lepo zaokroženega teološko-sholastičnega telesa znanj, ki ga je dotlej negovala cerkev, po drugi pa se z njim sploh ni spopadal» (Kosovel 1999:148). Ta njegova zahteva po sekularizaciji je pomemben prispevek k razvoju politične miselnosti, za katero sta ločitev Cerkve in države eden bistvenih pogojev moderne politične skupnosti.

Vladar je pri Cerkvi naletel na ostro kritiko, saj je Machiavelli zavračal moralne vrednote, ki so osmišljale družbeno realnost njegovega obdobja in celotne krščanske zgodovine. Delo je bilo tako ožigosano na seznamu prepovedanih knjig⁷¹, saj je spodkopavalo avtoriteto cerkvene institucije. »Cerkvi je očital moralno dekadenco in degradacijo (Nikolić 2002:4) in dejal, da »bolj, ko se človek približa Rimu, več pokvarjenosti odkriva (McNair 1992:358).

6.2. MAKIAVELIZEM

Makiavelizem predpostavlja nemoralnost kot sredstvo v zasledovanju nekega cilja oziroma bolj poznana različica tega: »cilj opravičuje sredstva«. Makiavelisti verjamejo, da je ravno neupoštevanje moralnosti formula za uspeh. Po Nikolić, izraz makiavelizem izhaja iz delovanja jezuitov⁷², ki so preučevali Machiavellijeva dela in jih imeli za nemoralna, sami pa so si prizadevali za doseg svojih ciljev, to je božja slava. Tako naj bi v okviru njihovega njihovega delovanja nastala beseda makiavelizem (Nikolić 2002:5).

⁷¹ *Index librorum prohibitorum*-eno od orodij srednjeveške inkvizicije, s katerim je Cerkev poskušala zaježiti poplavo napredne literature, ki je predvsem spodbijala njeno verodostojnost. Prvi uradni seznam je izdal papež Pavel VI. leta 1559 in je obsegal skoraj tri četrtine knjig, ki so bile v tem obdobju natisnjene v Evropi. Seznam so odpravili šele leta 1966, čeprav tudi pred tem ni dosegel svojega namena.

⁷² Jezuite oziroma Družbo Jezusovo je papež leta 1540 potrdil kot red katoliških duhovnikov. Red je bil močno centraliziran, vse voditelje je imenoval general, ki je bil izvoljen za celo življenje. Ena glavnih prioritet jezuitov je bila vzgoja in tako je skozi njihove šole šel velik del evropskih katoliških izobražencev. V času reformacije je boj proti protestantizmu postal eden njihovih glavnih ciljev (Donnelly 1992:419).

Podrobno preučevanje *Vladarja* privede do jasnega spoznanja, da je makiavelizem dobil po Machiavelliju predvsem ime. Njegova teorija ni predvidevala hladnokrvne zločinskosti, temveč zastavitev jasnega cilja, ki naj bi bil v dobro skupnosti. Sledenje temu vzvišenemu cilju včasih zaide s poti moralnih nauk človeškega dostojanstva. Machiavelli torej le kratkoročno dopušča nečloveška dejanja, ob pogoju, da prispevajo k izpolnjevanju zadane naloge, kar je v njegovih očeh predvsem trdna oblast in varna država. Ko je cilj dosežen, naj se slaba dejanja ne nadaljujejo. Groce pravi, da »Machiavelli ne samo da ni zanikal svobode, temveč je bil sam eden največjih in najbolj trpečnih moralnih duhov, kar jih pozna zgodovina; vedno je težil k uveljavitvi moralnosti na svetu« (Rakar po Groce-ju 1990:261).

7. PRIMERJAVA MACHIVELLIJEVE MISLI TER TEOLOGIJE KRŠČANSKIH MISLECEV

V sledeči analizi bomo primerjali Machiavellija ter krščanske mislece na različnih področjih cerkvenega delovanja, in sicer; država, zakoni, odnos do podložnikov, morala, usoda in vojska. Za osnovo smo vzeli Machiavellijevo misel, tako da v vseh primerih morda ne bo možno povzemati vseh treh krščanskih mislecev.

7.1. DRŽAVA

Machiavelli je bil utemeljitelj realne politične misli⁷³. V svojem razmišljanju opisuje dejstva in iz njih izhaja, zavrača torej povzdigovanje idealov v politiki. V *Vladarju* se posveča predvsem državi, kako v njej uveljaviti oblast in jo tudi obdržati. Napeljuje na to, da sta potrebna nek red in nadzor, ki ju lahko zagotovi le država oziroma v njenem imenu vladar. Država je zanj smoter politike, kajti šele v njej lahko vladar udejanji svoje potenciale in deluje v skladu s cilji, ki so: »nacionalna neodvisnost, svoboda, varnost in funkcionalni zakoni. Le-ti pa niso dosegljivi brez vlade« (Hung 1980:19).

⁷³ Realistična teorija zagovarja stališče, da politični realizem priznava podrejenost principov politiki, ta pa se spreminja skladno s spremembo moči. Nacionalni interes je vodilo za ravnanje držav, ki so suverene in nad seboj ne priznavajo nobene višje oblasti (Benko 2000:58-59).

Za Machiavellija je država torej edina smiselna realnost, osnova, na kateri se lahko naprej gradita politična oblast in vsesplošen razvoj družbene skupnosti. Machiavelli tudi meni, »da je učinkovito sredstvo, da obdržiš zasedeno ozemlje, da ga narediš za svojo kolonijo in pošlješ tja svoje koloniste, ki potem upravljajo to državo«. S tem si vladar utrdi oblast na novem ozemlju in prepreči upore lokalnega prebivalstva, hkrati pa sebe odveže naloge, da bi moral iti tja osebno vladat.

Avguštin je v delu *O božji državi* pisal, »da se v rimski državi prepletata dve, božja (*civitas Dei*) in zemeljska (človeška) država (*civitas terrene*)«. Slednja ravna po sebičnih vzgibih, željna je predvsem dobička. Zato bo dočakala nesrečen konec, božja država pa je sveta in neuničljiva, saj njeni prebivalci (verni kristjani) ne stremijo za materialnimi dobrinami, temveč za božjo slavo, ki pa jim je ne more nihče odvzeti (Todd 1992:188). Kristjane je učil, da je vredno potrpeti na svetu, kjer je vseprisotno zlo, saj je le-to posledica človekovega značaja. Mir pa naj si poiščejo v božji državi. Vse življenje je iskal popoln način življenja, ki bi se realiziral v krščanski družbi (Louth po Ladner 1993:189).

Akvinski⁷⁴ meni, da je organizacija družbe nujna, ker človek ne deluje po svojih nagonih, temveč v skladu z razumom. Organizirane skupnosti morajo biti integrirane v širšo in popolnejšo strukturo, ki jo Akvinski (po Aristotelu) imenuje popolna skupnost. Najboljša oblika te skupnosti je kraljestvo.

Za Akvinskega je država naravna institucija, oblikovana po božji volji in predstavlja edino pravilno stanje družbe. S tem odreka politični oblasti najvišji položaj in odreja veliko moč Cerkvi, saj le ona lahko posreduje med božjim in zemeljskim, pravzaprav je cerkvena moč nad politično. Tudi država je posledica človekovega greha in je potrebna predvsem zato, da politična avtoriteta lahko s prisilo nadzoruje in kaznuje zločine ljudi (Coplestone 1999:254).

⁷⁴ Povzetki in citati Akvinskega so iz del *Država* ter *Izbrani teološki spisi*.

Cerkev si je predstavljal kot samostojno družbo, ki sodeluje z državo, a se hkrati od nje ostro ločuje. Država se ukvarja z posvetnimi zadevami, medtem ko je področje delovanja Cerkve predvsem duhovno blagostanje ljudi. Cerkev se naj zato ne bi ukvarjala z gospodarskimi zadevami, kljub temu pa naj bi bilo posvetno delovanje podrejeno cerkveni viziji, saj je zanj duhovno področje mnogo pomembnejše od zemljskega. Da bi se ločili duhovna in posvetna raven, duhovna sfera ni v domeni posvetnih vladarjev, temveč je v rokah svečnikov, najbolj vrhovnega svečenika (papeža). V krščanskem svetu morajo biti vladarji (kralji) podrejeni svečenikom (Coplestone 1999:259).

Samo državnost Cerkve, torej obstoj cerkvene države, smo dokazovali že v prvem delu, zato naj le povzamemo - cerkvena država je obstajala z vsemi državnimi lastnosti, vključno z vladarjem-papežem, ki je ravnal samovoljno po vzoru evropskih monarhov. Čeprav osvajanje novih ozemelj ni bilo praksa Cerkve, pa je bilo eden prvih korakov kulturne asimilacije poraženega ljudstva ravno pokristjanjevanje. Cerkev in država sta torej hodili z roko v roki. Ko je prišlo do ozemljske širitve krščanstva, je to zahtevalo zgradbo nad skupnostmi. Tako se je oblikovala cerkvena pokrajinska uprava, podobna politični. Skupnosti v provinciah so bile podrejene škofom glavnih mest-metropolitom, ti pa so bili podrejeni papežu⁷⁵.

Čeprav krščanski teoretiki zagovarjajo različne poglede na državo, jim je skupna predvsem ideja ločenosti cerkvenega in posvetnega, pri čemer naj prvo ne bi bilo podrejeno drugemu, prej obratno, saj je božja volja, izražena v obstoju cerkvenega, nad voljo posvetnega vladarja. Čeprav tudi Machiavelli zahteva ločitev Cerkve in države, ga Cerkev zanima le kot subjekt politične moči, njena božja funkcija zanj nima pomena. Cerkvena (papeška) država je zanj ena mnogih držav, ki so obstajale v njegovem času⁷⁶. Sklepamo torej lahko, da Cerkev ni sledila svojim mislecem, saj je delovala kot politična sila in je torej sama predstavljala zemeljsko državo, ki jo je Avguštin zavračal. Tudi sicer

⁷⁵ *Kronika krščanstva* 1998:46

⁷⁶ Za cerkveno državo pravi, da »nad njo bedi božja volja in da on o tem ne bo razpravljal. Pravi tudi, da krščanski pontifikat ni ne dedna ne nova vladavina, saj na prestolu nov vladar ne postane dedič, temveč tisti, kogar na to mesto izvolijo za to pooblašeni ljudje.«

je Cerkev svojo oblast širila v »kolonijah«, kot je priporočal Machiavelli, saj so bili njeni predstavniki povsod prisotni in so predstavljali enega temeljnih družbenih stebrov.

7.2. ZAKONI

Za Machiavellija so nujno potrebni zakoni in tako »država nastaja, ko dobi svoje zakone. Najbolje, da ji te da en zakonodajalec. Machiavelli ne verjame v zakonodajne sposobnosti celega naroda. Išče enega zakonodajnega diktatorja« (Jovanović po Machiavelli-ju 1911:48).

Po Akvinskem obstaja večni zakon kot zamisel božje modrosti, večnemu zakonu pa človek lahko sledi z naravnim zakonom in božjim zakonom, ki človeka obravnava tudi kot tradescendentno bitje. Človeški zakon torej izhaja iz tega večnega zakona, katerega uporablja v skladu s svojim razumom, je razumski nasledek načela pravičnosti. Po njegovem mora biti zakon v skladu z vero, moralno primeren in služiti skupnemu dobremu (Novak 2000:760-762). Zato so potrebni moralni zakoni, ki so razumno urejena naravnost k skupnemu dobremu, saj »naravni zakon pomeni soudeležnost večnega zakona v razumnem bitju« (Copleston po Akvinskem 1999:234).

Božanski nauk zapoveduje predvsem red. Po Akvinskem je »politična moč božja ustanova in tako je moč vladanja dana tistim, ki so najboljši«. Meni torej, da oblast prihaja od Boga⁷⁷, a različne politične formacije, ki jih je omogočila ta oblast, so posledica naravnega zakona.

Po Novaku (2000) pa Avguštin božji zakon enači z večnim zakonom. Pravi, da božji nauk zapoveduje predvsem red in tako božji zakon daje nedvoumna, nespremenljiva navodila (Sveto pismo), katerim lahko človek le preprosto sledi (Novak 2000:765).

Kristjani so v bistvu »ljudstvo knjige«, saj njihova religija temelji na izročilu Svetega pisma, natančneje Novi zavezi. Tudi sama praksa katoliške Cerkve je nasledila to

⁷⁷ Že Sveti Pavel je dejal, da je oblast dana od Boga, kar je zaznamovalo celotno krščansko teologijo.

tradicijo in tako je njena zgodovina polna raznih določil, obredov, pravil, ki določajo vsakdanje življenje vernika kot tudi odločitve na samem vrhu cerkvene hierarhije, ki imajo širši družbeni pomen. Papeži so nemalokrat uveljavljali razne odredbe, najpomembnejše so bile dogme, ki so močno vplivale tudi na celotno cerkveno dogajanje. Krščanska teologija je zasnovana na pisnih dokumentih, iz katerih so nastale zapovedi in prepovedi. Cerkev deluje po kanonskem pravu, ki se razlikuje od civilnega in je eden najbolj kompleksnih pravnih dokumentov.⁷⁸

Krščanski teoretiki poudarjajo predvsem moralne zakone, ki ih je zapisal Bog in katerim naj sledi družba. Vladarji tako lahko le izpolnjujejo pogoje, da se bodo ti zakoni lahko udejanjali, novih ne morejo pisati. Machiavelli pa govori o državnih zakonih, ki bodo pripomogli k notranji stabilnosti države. Nad zakoni lahko bedi le vladar (in ne Bog) in njegova beseda je dokončna. Tudi narava zakonov naj ne bo podrejena morali, temveč predvsem praktičnosti v smislu doseganja cilja (torej varne države in trdne oblasti). Cerkev pa se je posluževala obojega; sledila je božjim zakonom, zapisanim v svetih dokumentih. Skozi zgodovino so se pojavljale mnoge razlage božjih zakonov, Cerkev pa je podprla tiste, ki so ji najbolj ustrezale. Prav tako je stalno dopolnjevala svojo zakonodajo, saj je veliko papežev dodalo nova določila.

7.3. ODNOS OBLASTI DO PODLOŽNIKOV

V skladu s svojo realistično miselnostjo, Machiavelli tudi človekovo naravo obravnava brez olepševanja. Ljudje so skozi zgodovino pokazali nespremenljiv značaj, ki se spreminja le pod zunanjo prisilo oziroma neobvladljivimi dejavniki. S tem, ko se Machiavelli osredotoča na vladarja, ljudstvo predstavi kot pomembno predvsem kot pogoj za uspešno vodenje države. Vladar mora torej znati ravnati z ljudstvom, saj »kdor vlada s pomočjo ljudstva,..., nima okoli sebe nikogar ali prav redke, ki ne bi bili

⁷⁸ Zadnja verzija Zakonika cerkvenega prava je nastajala 24 let, od leta 1959 so 1983. Vsebuje 1752 členov, razdeljen je na sedem knjig, te pa se ukvarjajo s splošnimi določbami, vprašanji hierarhije, obredja, cerkvenega premoženja ter s kazenskimi sankcijami in kazenskim postopkom. (Žerdin 2001:5)

pripravljeni ubogati«. Da se ne bi ljudstvu zamerili, morajo vladarji neprijetne zadeve prepuščati v upravo drugim, sebi pa pridržati delitev milosti.

Pomen ljudstva kot pomembnega dejavnika politike kaže vpliv renesančnega humanizma, ki vpelje podobo oziroma pomen posameznika in hkrati odklon od fevdalne ureditve, kjer je ljudstvo prisiljeno v popolno podreitev. Machiavelli celo meni, »da je vladarjeva naloga, da v državi omogoči pogoje, v katerih ti posamezniki lahko uresničijo svoje cilje«. Njegovo vladanje je lahko uspešno samo, če je v korist njemu in ljudstvu.

Izpostavlja tudi medsebojno odvisnost vladarja in ljudstva, kar je nedvomno posledica njegovega republikanskega prepričanja. Pravi, »da si mora moder vladar izmisliti način, spričo katerega bodo njegovi državljani vedno, naj bodo časi taki ali drugačni, potrebovali državo in njega. V tem primeru mu bodo vedno zvesti«. Machiavelli tudi meni, da se je nemogoče prikupiti vsem in tako doseči idealno stanje, »da te imajo podložniki radi in da se te hkrati boje. Tako je precej bolj zanesljivo, da se te boje«. Ljudstvo sicer utegne dvomiti o vladarju, a Machiavelli trdi, da »ljudstvo lahko prisiliš k temu, da verjamemejo«.

Akvinski meni, da so ljudje v osnovi dobri, a da utegnejo skreniti s prave poti. Zato je potrebna neka stopnja nadzora, celo prisile, ki preprečuje napačno ravnanje. Smrke (2000) pravi, da je po Akvinskem pobijanje heretikov s strani Boga povsem legitimno in da je tako delovanje celo zapovedal Bog sam.⁷⁹ (Smrke 2000:218). Meni celo, da obstajajo nepravilni zakoni, ki dušijo prebivalce ter da tiranskega vladarja ljudstvo lahko legitimno odstavi. Pravi tudi, da je vladar dolžan skrbeti za svoje podanike, da ima vsak od njih to, kar nujno potrebuje glede na svoj položaj, sicer kraljestvo ali država ne more dolgo obstajati.

»Avguštin pa je pisal o nesmislu mučenja, neizogibnem viru sodnih zmot in nezasluženega trpljenja, kljub temu pa toleriral prisilo nad odpadlimi kristjani kot obliko ljubečega svarjenja« (Wright 1992:207), s čimer »Avguštin podpre nasilno politično

⁷⁹ V »Summi zoper pogane« sicer obravnava predvsem islam.

pokoritev nevernikov« (Smrke 2000:57). Erazem pa zavrača fanatizem v imenu absolutne resnice in meni, da je vsaka ideja oziroma teorija le del mnogostranskega sveta in zato ne obsoja drugačnosti (Zweig 1997:45).

Krščanska Cerkev je bila ustanovljena zato, da bi vernikom omogočala udejstvovanje v verski skupnosti, kjer torej lahko sledijo krščanskim idealom. V ta namen so se povsod gradile cerkve, v katerih so delovali ljudje, ki so v imenu Cerkve služili družbi. Že samo dejstvo, da je Cerkev bila božja posrednica, brez katere je bilo nemogoče doseči božjo milost, govori v prid pomenu, ki so ga Cerkvi pripisovali ljudje.

Bog je v katoliški dogmi prikazan kot vsemogočni razsodnik, ki nagrajuje in kaznuje. Ljudje se morajo Boga torej bati, saj se jim slednji utegne kaj hitro maščevati (poslati v pekel) za napačna dejanja, trepetati morajo pred božjo obsodbo, od katere je odvisna njihova večnost. Med vernim prebivalstvom je prevladoval občutek strahospoštovanja pred Bogom, saj je On vsemogočen in ne prizanaša tistim, ki so skrenili s prave poti. Ta grožnja z božjo kaznijo je bila sredstvo moči, s katero je Cerkev obvladovala ljudi. Ker je bila najpomembnejša skrb ravno skrb za osebno zveličanje, je bilo pobožno ljudstvo poslušno cerkvenim predstavnikom (Marrou 1988:431).

Cerkvena praksa je pogosto vsebovala tudi metode ustrahovanja, v katere je ovijala »boj za resnico«. Vrhunec je dosegla v času srednjeveške inkvizicije⁸⁰, ko je dejanske, predvsem pa namišljene nasprotnike svoje mogočne strukture podvrgla krutim postopkom dokazovanja krivde. Evropa je postala prizorišče trpljenja in pokolov. Ljudje so čedalje bolj upoštevali avtoritarno oblast, vladarji pa so tako ravnanje podpirali, s čimer so legalizirali kruto ravnanje katoliške oblasti. Po kanonskem pravu cerkveni predstavniki ne smejo izvajati nasilnih dejanj, tako da so izvršitev dokončnih obsodb (najpogosteje smrt na grmadi) prepustili posvetni oblasti.

⁸⁰ V tisočletni zgodovini absolutne katoliške oblasti sta nasilno pokristjanjevanje in pregon vseh drugače verujočih zahtevala smrt 40-60 milijonov ljudi.

Cerkev se je v odnosu do ljudstva zelo približala Machiavellijevi misli, da je treba na ljudstvo računati kot na pomemben dejavnik politične moči. Treba jih je zadovoljiti in ustraševati hkrati, za kar je imela Cerkev na voljo dovolj sredstev. S svojimi metodami je lahko ustraševala celo posvetne vladarje, saj je njen brezmejni vpliv na podložnike pomenil velikansko moralno kot tudi politično moč.

Krščanski teoretiki pravijo, da se mora vzpostaviti trdna krščanska družba, ki bi zagotavljala vernikom možnost udeleževati se v cerkvenem življenju in stremeti h končnemu cilju - doseči odrešenje. Med delovanjem Cerkve in mislijo krščanskih teoretikov je moč najti pomembno razliko, ki opredeljuje ravnanje z množicami. Teoretiki se v obračajo predvsem na Boga, ki jim predstavlja glavni Subjekt njihove misli in povečujejo Njegovo veličino. Cerkev pa po drugi strani v ospredje postavlja Jezusa, ki je personaliziran Bog in ki je bližji ljudskemu razumevanju. Vernim množicam se je bilo lažje poistovetiti z Jezusovim trpljenjem kot z abstraktno mogočnostjo Boga.

Krščanski teoretiki pravijo, da je treba vse podrediti v dobro skupnosti in božji resnici, s čimer Avguštin in Akvinski celo opravičujeta nasile nad neverniki. Kljub temu pa nedvomno zagovarjajo večjo strpnost, kot jo je bila pripravljena pokazati Cerkev. Ta je zatirala svobodno misel, znanost in empiricizem ter slednje nadomestila z bolestinimi fantazijami, v katerih so svetu zavlada peklenske sile. V takem svetu so bili vsi slabi osebni in obči dogodki posledica delovanja satanskih sil in njihovih pomočnikov–heretikov, čarovnikov in čarovnic (Alkalaj 2001:1). Nekatera dejanja Cerkve bi torej lahko označili kot fanatična, na primer inkvizicijo, saj inkvizicijski postopki niso dopuščali pravične obsodbe.

7.4 MORALA

Prav morala je bila kamen spotike glede Machiavellijeve politične misli, saj je Machiavelli ne priznava kot pomembno. »Machiavellija teren morale ne vznemirja. Zanima ga teren politike« (Lukšič 1997:200). Tako vladarja poistoveti z državo. Vladar mora varovati svojo državo kot lastno življenje, sicer jo lahko izgubi.

Njegov odnos do morale izhaja iz predpostavke, da so ljudje slabi in da mora biti tak tudi vladar, če se hoče obdržati, saj »človeška narava ne dopušča, da bi imel samo dobre lastnosti«. Machiavelli pravi, da je zgodovina pokazala, da je boj za oblast surova igra laži in goljufij in tako bo tisti, »ki hoče vsepovsod veljati za dobrega, med množico tistih, ki niso dobri, hočeš nočeš propadel«.

Z zavračanjem morale v politiki oziroma njunega ujemanja je Machiavelli začel radikalno pot, ki zaznamuje konec krščanske dogmatike v družbenem življenju in odpira vrata realistični politični misli. Zahtevo po moči in oblasti postavlja za najvišjo vrednoto vsega njihovega delovanja. Zanj je politika amoralna in od te domene popolnoma ločena znanost. V njegovem delu gre predvsem za čim učinkovitejšo širitev moči, za kar se naj uporabi vsa sredstva, ne glede na njihovo etično oporečnost (Zweig 1971:165-166).

V politiki je uspešen tisti, ki zna najbolje vplivati na druge. Vsa moralna in druga pravila so torej le sredstvo za doseg političnih ciljev. «Machiavellija ne zanimajo vprašanja moralnosti ali nemoralnosti teh postopkov pri doseganju teh ciljev, temveč samo vprašanja njihove učinkovitosti» (Makarovič 1994:642).

Vladar torej lahko naredi karkoli, da si zagotovi uspešno vladanje. Machiavelli vladarja nagovarja, »da naj se polasti hudodelstva in brezmejne malopridnosti,« če je potrebno. Tako so nemoralna dejanja, kot so laž, kraja, umori in drugi zločini dovoljena, če zadostijo višjim ciljem, kot sta utrditev oblasti in izboljšanje stanja v državi. Slednje pa pomeni predvsem svobodno državo, varno pred sovražniki. Na istem mestu pa opozarja, da » so okrutnosti zdaj dobro, zdaj slabo uporabljene. Dobre so tiste, zaradi katerih se zavaruje država, slabe so tiste, ki prej naraščajo kot preminevajo«.

Machiavelli pravi, da lastnosti, ki veljajo za dobre, za vladarja niso pomembne, kajti on mora paziti na blagor države. Tiste lastnosti, ki so »slabe«, a pomagajo pri ohranitvi oblasti in razvoju države, postanejo torej »dobre«. Tako bi lahko vladar, ki bi veljal za radodarnega in tako tudi ravnal, kmalu porabil vse svoje bogastvo.

Vladar mora biti prebrisan in se pretvarjati. Ni se mu torej treba ravnati po dobrih človeških lastnosti, ker lahko škodijo njegovi oblasti. Da bi se obdržal na oblasti, je vladar tako pogosto »prisiljen delati proti zvestobi, proti milosrčnosti, proti človečnosti, proti veri.« Machiavelli tako ugotovi, da so politične vrline včasih v nasprotju z moralnimi. A s tem naj se vladar ne ukvarja, pazi naj raje na svoj položaj in kadar se mu pokaže priložnost, naj »sam zaneti kako sovražnost, da potlej, ko jo zatre, njegova veličina še zraste«.

Machiavelli se ukvarja z vprašanjem psiholoških značilnosti monarhov zelo realistično. Ne zanima ga, kakšne značilnosti bi moral imeti idealni vladar. Želi vedeti, katere značilnosti mora imeti, da bi uspel v svetu kakršen je. Dobre so tiste vladarjeve lastnosti, ki pripomorejo k političnem uspehu, slabe tiste, ki so ovira (Casier 1972:155).

Dober vladar mora privzeti tiste vrednote, ki so primerne za javne osebe, katerih priložnost, da urijo vladarsko virtu, je odvisna predvsem od tega, ali bodo ostali na položaju. Vladarji, ki jih vodijo klasične kreposti, tvegajo, da izgubijo svojo moč (Marrow 1998:63-64) »Vladarju koristi tudi to, če se izkaže z izrednimi ukrepi v notranji politiki. Predvsem pa si mora prizadevati, da ob vsakem njegovem dejanju obvelja glas, da je velik človek in bister duh.«

Avguštin se posveča milosti kot najvišjemu izrazu božje volje. Brez milosti se ne more zgoditi nič dobrega, zato tudi od vladarja kot poslanega od Boga pričakuje predvsem to. Kljub temu, da Avguštin človeku pripisuje stanje izvirnega greha, ki je povzročil padec iz raja, pa se je treba povzpeti nad to stanje in to predvsem s pomočjo milosti, kar velja tudi za vladarja.

Po Akvinskem je vladar čuvaj pravičnosti, lahko je zakonodajalec, izvrševalec zakonov ali vrhovni sodnik (oziroma vse skupaj). Od vladarja se pričakuje, da vlada po zakonih, ki morajo biti pravični. To pomeni, da ne morejo biti »izraz osebne ali kolektivne volje, temveč razumski nasledek načela pravičnosti, katero je Bog odkril človeku«. Oblast

vladarja je dosti nad nadzorom podanikov in tako lahko le on obsodi na smrt. A njegova vrhovna oblast ni nad božjim nadzorom, ker Bog vodi vladarja, da izvaja in upošteva njegove, božje zakone.

Akvinski celo pravi, »da niso srečni tisti krščanski vladarji⁸¹, ki so dolgo vladali in so po smrti pustili na oblasti svoje sinove ali so premagali sovražne države, temveč tisti ki so pravično vladali«. Največ je vredno, če se vladar bojuje predvsem s svojimi slabimi lastnostimi in ne z drugimi ter da poskuša bolj kot ljudstvo pokoriti predvsem svoje zle misli, saj »nič ne more zemeljskega človeka popolnoma osrečiti, tako tudi nič zemeljskega ne biti dovolj velika nagrada kralju. Samo Bog lahko umiri željo človeka in ga naredi srečnega, kot tudi dovolj nagradi kralja«.

Po Akvinskem je veličina kraljeve kreposti v tem, da je najbolj podoben Bogu, če v svojem kraljestvu deluje tako, kot deluje Bog na svetu. Največja kraljeva dolžnost je torej, da v kraljestvu predstavlja to, kar je »duša v telesu in kar je Bog v svetu«.

Erazem je v delu *Vzgoja krščanskega vladarja* (1515) predstavil ideal šestnajstega stoletja o krščanskem vladarju. Pravi, da so največje vrline, ki jih lahko ima vladar, velikodušnost, zmernost in poštenje. Te vrline so izključno moralne. Erazem tako pravi, da je resnični zmagovalec tisti vladar, ki je manj pokvarjen od svojih nasprotnikov. Slediti mora tistemu, kar je častno in iskati največje zadoščenje v poštenosti (Bobbio po Erazmu 1997:327).

Erazem torej verjame, da bo uspešen v vladanju tisti vladar, ki bo upošteval in sledil moralnim vrednotam in ne za vsako ceno poskušal doseči svoje namene, želje po nadvladi drugih vladarjev, zavzetju ozemelj in bogastva. Pred Bogom so vsi enaki in vsi morajo slediti njegovim naukom.

⁸¹ Primer zglednega krščanskega vladarja bi lahko bil Sveti Ludvik, ki je »pravičnost združeval z usmiljenjem in je trdno branil svoje tradicionalne privilegije pred samovoljo papežev in nepokorščino vazalov, strog do zločincev in izdajalcev, zvest in dobrotljiv v vseh človeških odnosih« (Knowles 1991: 272). Bil je uspešen državnik, saj je zasnoval najmogočnejšo vladavino v Evropi ter uredil in centraliziral francosko monarhijo (Chesterson 1998:40).

Cerkveno delovanje je sicer posvečeno dobrim delom in skrbi za človeštvo, a kljub temu je njena posvetna zgodovina polna dejanj, ki niso skladna s krščansko moralno. Krščanstvo je v prvih treh stoletjih zagovarjalo svobodo vesti in državi odrekalo pravico do uvedbe enotne veroizpovedi. Po Konstantinovi spreobrnitvi in zlasti po Teodozijevem ediktu (leta 380) se je Cerkev polagoma vdala skušnjavi, tako da je tudi sama začela uporabljati silo in preganjati krivoverce (Danielou 1991:130). Papeži so v zasledovanju svojih posvetnih ciljev nemalokrat ravnali moralno sporno. »Nemarnost, nevednost, lenoba in spolna razuzdanost so se na široko razpasle med duhovščino. Žarišče okuženosti katoliške Cerkve je bilo v tem, da so papeži te zlorabe ščitili« (McNair 1992:352) Eden od vrhuncev »papeškega makiavelizma« je bil razpust templarskega reda leta 1312⁸².

Morala v krščanskem smislu je za Machiavellija torej postranskega pomena, pomembna sta učinkovitost in uspešnost vladanja. Kako vladar pride do cilja ni pomembno, velja le končni rezultat. Krščanski teoretiki zagovarjajo povsem drugačno idejo, zanje je morala osrednjega pomena, saj ravno sledenje božjim naukom prinese končni cilj- odrešenje, medtem ko je Machiavellijev končni cilj politična moč in stabilna država. Machiavelli torej predpostavlja moralo, ki pa se razlikuje od morale krščanskih mislecev, saj slednji stremijo k drugačnim ciljem. Božjo voljo kot vrhunec krščanske morale je pri Machiavelliju zamenjala država.

V zgodovini Cerkve, torej predvsem s strani papežev, je prišlo do mnogo dejanj, ki so bila v nasprotju z idejami krščanskih teoretikov. Papeži so se posluževali nemoralnih sredstev za doseg svojih ciljev. »Nasprotje med moralno in politiko se je v vsej svoji dramatičnosti razkrilo, ko so bila zagrešena po moralni plati obsojanja vredna dejanja v imenu samega izvirnega, edinega in izključnega vira svetovnega moralnega reda, v imenu Boga« (Bobbio 1997:326).

⁸² Templarji so bili viteški red, ki si je v križarskih vojnah pridobil veliko bogastvo. Ukvarjali so se tudi z bančništvom, predvsem zadolževanjem. Francoski kralj Filip IV. se je pri njih zadolžil, nato pa se je želel rešiti dolga in je templarje s pomočjo papeža Klementa V. uničil. Papež jih je obdolžil bogokletnega vedenja (herezije, skrunitve križa, čaščenja hudiča, sodomije itd.) in jih podvrgel mučenju ter končno smrti na grmadi.

Zelo pristransko bi bilo Cerкви pripisovati amoralnost, a dejstvo je da se je skozi stoletja posluževala dejanj, ki bi krščanski misleci nedvomno razglasili za sporne⁸³, Machiavelli pa ne. Tako bi bili odpustki za Machiavellija sredstvo, s katerim si Cerkev povečuje svojo finančno, s tem pa tudi politično moč.

7.5. USODA

Machiavelli ne verjame v božanski načrt, temveč meni, da je predvsem vsak posameznik odgovoren zase. Tako ima vladar še toliko večjo odgovornost, saj on skrbi za svojo državo ter podložnike. Vladarjeva največja vrlina (virtù) je sposobnost in potreba narediti vse za zaščito države, združuje torej tiste človeške kvalitete, ki lahko omogočijo varno državo. Ker ima ljudstvo svoje sebične interese, jih mora vladar s prisilo (zakoni) pripraviti do tega, da sprejmejo njegovo virtu kot najpomembnejšega.

Tudi za fortunno, srečo, se mora vladar truditi, saj sreča ni nekaj, na kar se velja slepo zanašati. »Vladar, ki se docela zanaša na srečo, propada, kakor se ona obrača«. Vladar se mora že v času svojega uspešnega vladanja pripravljati na čas, ko mu bo sreča obrnila hrbet. Temelje si naj postavi z dobrimi zakoni in močno vojsko.

Machiavelli priznava, »da je usoda razsodnica polovice naših dejanj in da drugo polovico približno toliko prepušča v odločanje nas samih«. Trdno verjame, da »fortuna ljubi pogumne« in izjavi da je usoda kot »ženska, raje ima mlade može, ker so manj obzirno spoštljivi, pa bolj vroče krvi in napadalni in ji bolj drzno ukazujejo«. Machiavelli celo zapiše, da usoda na velike vladarje ne more vplivati, kajti tudi takrat, ko postane najbolj kruta, so sposobni preživeti njene udarce.

Čeprav Avguštin zagovarja človekovo svobodno voljo, pa v skladu s svojo predpostavko o grešni naravi človeka določa človekovo omejenost. Avguštin tako trdi, da se hkrati odvijata človekova svobodna volja kot tudi božja pre-vidnost. Če Bog ve, da se bo nekaj zgodilo, potem si to človek tudi želi. Človek brez Boga oziroma brez pomoči božje

⁸³ Erazem jih tudi je, ko je kritiziral delovanje katoliške Cerkev.

milosti nima vpliva na svoje življenje, saj je Bog že vnaprej določil tiste, ki bodo zveličani (Grušovnik 2004:150-152).

Akvinski pa trdi, da Bog pozna svojo stvaritev, torej tudi človekovo usodo, medtem ko človek sam tega pred smrtjo ne bo zmožel zvedeti, kajti to mistično razodetje je bilo dano le redkim izbrancem. Pravi, da »Bog vsega, kar se dogaja ne vidi kot bodoče, temveč kot sedanje sedanje«, medtem ko človek tega ne zmore.

Cerkev je prevzela Avguštinovo idejo⁸⁴, da človek brez božje milosti ne more doseči zveličanja, a jo je nekoliko »preoblikovala«. Človek ni povsem nemočen, saj lahko v njenem zavetju in pravilnem sledenju najde pot iz greha⁸⁵, Cerkev si torej prisvoji moč podeljevanja božje milosti. Cerkev tudi zastopa nauk o poslednji sodbi, ki čaka vse ljudi in po kateri sta le dve možnosti – Božje kraljestvo ali večna kazen v peklju. Razvije se hierarhija prošelj in kazni, ki ustrezajo zločinu in ki se skladno z njim tudi stopnjujejo (Saracino 2005:178). Sledenje cerkvenim zapovedim (pokora, izpoved, molitev itd.) približa človeka končnemu cilju, zveličanju in odpre vrata v raj. Kasneje se je razvila ideja o obstoju vic, ki je dobro služila kot podpora trgovini z odpustki. Različne cerkvene ločine so razvile svoje teorije o božji usodi⁸⁶.

Tu se spet pojavi bistvena razlika med Machiavellijem in krščanskimi misleci, saj on ne pripisuje Bogu nobenega, oni pa celoten pomen. Machiavelli sicer priznava, da obstajajo sile v življenju, na katere človek ne more vplivati, a meni meni, da se človeku ni potrebno nebogljenjo prepuščati kolesu usode. Prevzame naj odgovornost zase in pametno že vnaprej poskrbi za nepričakovane udarce usode. Krščanski teoretiki po drugi strani vse prepuščajo Bogu, tudi tista svobodna volja, ki je dana človeku, je še vedno podrejena Njemu. Cerkev tudi pripisuje božji volji največjo veljavo, a je ne odreka niti sebi. Človek se lahko reši svojega greha, če sledi njenim zapovedim. Cerkev sama je za vernika največja vrlina. Machiavelli bi temu nedvomno oporekal.

⁸⁴ Uveljavil jo je Bonifacij II., sto let po Avguštinovi smrti.

⁸⁵ »Greh je človekova domena, je moralno slab in nasprotuje Božjemu zakonu. Deli se na smrtni, težki in lahki greh« (Štuhec 1995 272).

⁸⁶ Eden od teh je nauk o predestinaciji, zastopa ga kalvinizem. Bog je že pred stvarjenjem nekatere določil za zveličanje, druge za pogubo.

7.6. VOJSKA

Machiavelli trdi, da je bistvena vladarjeva naloga ustanovitev nacionalne vojske. Odnosi med državami se urejajo z orožjem in zato se je treba oborožiti, preden bo prepozno (preden jih bo kdo napadel). Razmišljal je, kako sestaviti vojsko, na katero bi se republika lahko zanesla.

Machiavelli loči domačo, najemniško, pomožno ali mešano vojsko. Za najemniške vojske meni, da so »nevarne in nekoristne, kajti med sabo so nesložne, stremuške, brez discipline in nezveste.« Pravi, da je razlog za neuspehe Italije, da se je dolgo naslanjala na najemniške vojske.⁸⁷ Pomožna vojska je vojska druge dežele, ki jo nekdo pokliče na pomoč. Za to vojsko meni, »da je lahko sama na sebi dobra in koristna, ampak za tistega, ki jo pokliče, je domala zmeraj pogubna, kajti, če zgubi, si poražen, če zmaga, si njen jetnik«.

Machiavelli meni, da edino domača vojska nekaj šteje. «Vladar mora osebno prevzeti vrhovno poveljstvo, republika pa mora poslati svoje državljane«. V tem primeru lahko vladar računa na mnogo večjo zvestobo svojih vojakov, sploh kadar gre za obrambo lastnih domov. Machiavelli tako trdi, da »kadar so vladarji odvisni le od lastne moči, tedaj jim redko spodleti. Zategadelj so vsi oboroženi preroki zmagali, neoboroženi pa propadli«. Prav tako lahko vladar vedno računa na svoje podložnike, vedno so mu na razpolago, saj je med njimi vsaj do neke mere razširjena nacionalna zavest, ki je najboljša motivacija za uspešen boj. Leta 1505 je tako dobil nalog za vojaški nabor, kar se je izkazalo za velik uspeh, saj je leta 1509 Firencam končno uspelo poraziti uporno Piso.

Machiavelli tudi meni, da je vladarjevo glavno opravilo, da »se posveča predvsem vojski, njeni ureditvi in disciplini, kajti samo to opravilo pritiče tistemu, ki ukazuje«. Kar se tiče

⁸⁷ Firenze so se posluževale najemniških vojsk, dostikrat zelo neuspešno, kot na primer leta 1499, ko naj bi dogovor z Ludvikom XII. pomagal pri osvajanju nepokorne Pise. Najemniška vojska je le plenila po deželi in ni dosegla končne zmage (Rakar 1990:248).

poveljevanja vojski, mora biti vladar strog ali celo okruten, sicer ga vojaki ne spoštujejo⁸⁸. Pravi, da je bolje postaviti se na eno stran, kot pa ostati nevtralen, sicer si vedno na slabšem. »Bolje je, da se zapleteš v pošteno vojno,...., če ne boš vedno plen zmagovalca.«

Čeprav krščanstvo v osnovi ne dopušča vojne, je Avguštin opredelil idejo o pravični vojni. Pravi, da je v vsakem spopadu pravica večinoma na eni strani, na strani pravičnega. Dopušča predvsem obrambne vojne in vojne za odvzeto lastnino, trdi pa tudi, da se vojna ne izključuje z ljubeznijo do sovražnika (Kreider 1992:52). Akvinski pa meni, da je ustanovitev vojaškega reda primerna, če se ukvarja z obrambo čaščenja Boga in javne blaginje, pa tudi v obrambo ubogih in tlačanih. Vojskovanje v božjo čast sili človeka v spokornost in je v bistvu oblika božjega poslanstva.

Erazem pa je bil velik pacifist, napisal je več spisov proti vojni. Menil je, da je boljši krivični mir kot pravična vojna, saj se ideja vojne nikakor ne ujema z idejo pravičnosti. Po njegovem prepričanju je možno vse spore rešiti po mirni poti, tudi tiste med narodi, saj so spori domena človeškega. Menil je, da bi pravi kristjani morali zavračati sodelovanje v vojni in da obstoj svete vojske preprečuje etični dvig krščanstva, ki bi prinesel vero v mir (Mihelač 1991:19). Njegovo obdobje je bilo namreč čas naraščajočega nacionalizma in nastanka sodobnih držav, ki so med seboj nenehno vojskovale. Erazem je imel drugačno vizijo državnih meja, saj je zagovarjal idejo več nacionalnosti in menil, da je «ves svet skupna domovina» (Kocjančič po Erazmu 1992:145).

Največjo nevarnost miru zanj predstavljajo gorečni fanatiki, ki v svoji slepi strasti nočejo popuščati drugače mislečim. Veroval je v razum in vsako nasilno dejanje, sploh vojna, je bilo zanj popolno nasprotje, sploh pa v nasprotju z božjim načrtom. »Cerkvi celo očita, da je avguštinsko idejo krščanskega svetovnega miru zanemarila zaradi povečanja svoje

⁸⁸ Machiavelli omenja v *Vladarju* več primerov krutega ravnanja, s katerim so se nekateri vladarji povzpeli na prestol. Eden od njih je bil Oliverotta iz Ferma, ki je z zvijačo umoril svojega strica in več meščanov, da bi zavladal.

moči na zemlji« (Zweig 1971:9). Do smrti si je prizadeval za mir⁸⁹, politični in verski, ter za strpnost med narodi.

Odobravanje vojne in nasilja je nezdružljivo s krščanskim idealu o miru, kljub temu pa je Cerkev po Avguštinu prevzela in razvila idejo o pravični vojni. Z vmešavanjem Cerkve oziroma papeštva, je ozemeljsko širjenje začelo dobivati komponento svete vojne, ki je prerasla v križarsko vojno. Velika krščanska vojska križarjev se je zbrala ravno na pobudo papeža. Kljub različnim motivom za udeležbo v križarskih vojnah, se je vojne nedvomno veliko križarjev udeležilo iz izključno religioznih, morda celo fanatičnih razlogov. K temu je pripomogla tudi papeževa obljuba, da sodelovanje v vojni pomeni avtomatično odrešenje. Papež si ni pomišljal uporabljati sredstev, ki bi spodbujala vojno. Krščanska družba se je militarizirala, papeštvo je moglo dobiti oblast nad plemstvom le, če je prevzelo viteške vojaške ideale. Vitezi so se prelevili v cerkvene vojake in so tudi zastopali cerkvene interese - varovanje cerkvenega premoženja in romarjev (Erbstosser 2001:152).

Medtem ko Machiavelli torej zagovarja nacionalno vojsko, kajti tako lahko vladar računa z nacionalnimi čustvi, je papež s križarsko vojsko ta čustva še presegel, in sicer z religioznimi. Papež ni bil Machiavellijev idealni vladar, ki se sam postavi na čelo vojske, a zaradi njegove duhovne veljave so bile njegove zapovedi močnejše kot vsako orožje. Božansko je nad narodnim, tako kot je papež nad kraljem. Spodbujanje in sodelovanje pri vojaških podvigih kaže na to, da se Cerkev ni otepala Machiavellijevih pogledov na vojsko in vojno. Leta 1506 je celo uresničila njegovo idejo o lastni vojski, saj je takrat v Rim prišla švicarska garda⁹⁰, ki obstaja še danes.

Kljub krščanskemu idealu miru, ki ga zastopa predvsem Erazem, pa vidimo, da tudi krščanskim teoretikom ideja vojskovanja ni povsem tuja, saj sta tako Avguštin kot Akvinski odobraval vojno, če ta služi božji slavi.

⁸⁹ To se nanaša na čas nenehnih bojev in vojn, ki so pretresala Evropo-vojne za kraljestva, ozemlja, bogastvo, verske vojne itd. Kljub njegovim prizadevanjem, se ravno spor med katoliško Cerkvijo in reformatorsko ločino, kateri se je skoraj stoletje kasneje, leta 1618 sprevrglo v kruto tridesetletno pobijanje evropskega prebivalstva.

⁹⁰ Ne gre za nacionalno vojsko, ker so vsi vojaki švicarskega rodu.

7. SKLEP

V diplomski nalogi smo se posvetili politični vlogi katoliške Cerkve, katera po pomenu ni zaostajala za njenim duhovnim poslanstvom. Ker je Cerkev institucija z dvatisočletno zgodovino, se nam je zdelo potrebno preleteti nekatere pomembne dogodke na poti njenega razvoja.

V prvem sklopu diplomskega dela smo obravnavali Cerkev kot teokratsko vladavino, ki je s svojim velikanskim vplivom krojila politično življenje v Evropi. Cerkev je bila pred sekularizacijo oblikovana v politični sistem, primerljiv z drugimi državami. To smo skušali dokazovati z več državnimi lastnostmi, katere so bile značilne za države obravnavanega obdobja. Cerkev je svojo moč zgradila predvsem na uveljavljanju krščanske morale, ki je vplivala na družbeno hierarhijo in na življenje vsakega posameznika. Vzorci obnašanja, v katerih je Cerkev prevzela osrednjo vlogo v krščanski družbi, se skozi stoletja niso spreminjali in v tem času si je Cerkev utrdila vlogo božjega posrednika. Svoj položaj je podkrepila s figuro močnega vladarja, ki je sebe predstavljal kot najvišjega božjega namestnika na Zemlji in s tem še dodatno personaliziral mističnost, v katero se je ovijala Cerkev. Cerkev je s kompleksno upravo zgradila cerkveno kraljestvo, ki je temeljila na povsem posvetnih političnih dejavnikih; ozemlju, vojski in pa nepretrganemu denarnem prilivu. Vse to je okrepilo politično moč Cerkve.

V nadaljevanju smo analizirali Cerkev, ki je izgubljala nekdanji vpliv in je bila neprostoovoljno izrinjena iz političnega življenja. Cerkev svoje državnosti ni zmoгла prilagajati toku sprememb, saj se je še zmeraj zanašala na svojo duhovno moč. Pri tem pa ni računala na spremembe v zavesti ljudskih množic, ki so jih spodbudili tako znanstvena odkritja kot dosežki humanističnega nauka. Bolj ko je postajalo pomembno posvetno, materialno življenje, bolj je Cerkev izgubljala legitimnost v boju za politično oblast. Ko grožnje z izobčenjem niso več dosegle svojega namena, se Cerkev ni več mogla posluževati svojih vzvodov moči. Bolj kot posmrtno je postajalo pomembno zemeljsko življenje in v tem se je izgubljala vloga Cerkve.

A Cerkev je kljub vsem tem pretresom uspelo ohraniti svojo državo, čeprav v veliko manjšem obsegu. Stanje te nove cerkvene države je bilo predmet naše nadaljnje raziskave in ugotovili smo lahko, da je Cerkev še vedno ohranila svoje stare značilnosti, kot na primer hierarhično organizacijo s papežem na čelu, vojsko, upravo, diplomatske stike itd. Cerkev je do neke mere torej ohranila svojo državnost.

Kljub temu pa moramo zavrnilo hipotezo *»da se cerkvena državniška struktura kljub procesu sekularizacije ni spreminjala«*, saj se Cerkev kot država ni prilagajala zahtevam časa in je ostala nekakšen ostanek srednjeveške rigidnosti. Tudi njen dejanski vpliv je v primerjavi s prejšnjim zbledel, čeprav tako papež kot ostali cerkveni predstavniki še vedno predstavljajo pomembnega političnega akterja. Tukaj se ne ukvarjamo z vplivom, ki ga delovanje Cerkve utegne imeti na življenje posameznih vernikov, temveč z njeno dejansko politično močjo, ki se je ohranila predvsem v sijaju vatikanskih palač in ki je danes v primerjavi s srednjeveško mogočnostjo precej zanemarljiva. Tiste državne značilnosti, ki se niso bisteno spremenile - položaj papeža, uprava, diplomatski odnosi - so se v cerkveno strukturo tako močno zasedrale, da so lahko kljubovale spremembam časa. Kljub temu nimajo posebnega pomena na samo politično moč današnje Cerkve.

Dokazovanje prve hipoteze nam je olajšalo delo v drugem sklopu diplomskega dela, kjer smo se ukvarjali predvsem z Machiavellijem in njegovim znamenitim *Vladarjem*. Machiavelli se ukvarja tu z vladarjem kot glavnim političnim subjektom in ga tudi poistoveti z državo. Ker smo želeli Cerkev umestiti v Machiavellijevo teorijo, je bilo dokazovanje njene državnosti torej nujno.

Da bi bilo naše raziskovanje bolj urejeno, smo si za lažje dokazovanje hipoteze, *«Cerkev se je v svojem delovanju bolj približala Machiavellijevi teoriji, kot pa mislecem, ki so izoblikovali temelje krščanske teologije»*, izbrali tri krščanske teologe, katerih dela Cerkev sama priznava kot temeljna za njen razvoj. Naše delo smo prilagajali Machiavellijevi teoriji in poskušali najti povezavo med bistvenimi mislenimi koncepti njegovega *Vladarja*, in sicer: državo, zakoni, odnosom do podložnikov, moralo, usodo in

vojsko. Raziskovali smo ali je Cerkev v svojih dejanjih sledila naukom svojih »svetih učenjakov« ali pa se je v zasledovanju političnih ciljev v resnici podredila Machiavellijevim nasvetom o tem, kako naj ravna vladar.

Ker smo primerjalno analizo vsakega pameznega poglavja naredili že v sami nalogi, se na tem mestu ne bi znova ukvarjali z natančno vsebinsko razčlenitvijo, temveč le s povzetkom. Cerkvena država je svojemu posvetnemu delovanju pripisovala velik pomen in je svojo moč dosledno uveljavljala na političnem področju, prav tako je sprejemala veliko zakonov. Machiavelli, po katerem sfero politike krojijo države (personalizirane v vladarjih), cerkveni tudi ni odrekal njene politične moči, ni pa se ukvarjal z njenim duhovnim delovanjem. Krščanski teoretiki po drugi strani počnejo predvsem to, zanje je politika drugotnega pomena in za samo cerkveno življenje ni pomembna. Zanje je ločitev posvetnega in duhovnega temelj kvalitnega krščanskega življenja. Nad človeškim zakonom je večni, boži zakon. Kljub temu se je Cerkev zatekala h kompleksnemu zakoniku, v čemer spet lahko najdemo prvine Machiavellijeve teorije, ki je zakone videl kot sredstvo za učinkovito vladanje. Prav tako Cerkev ni upoštevala delitve posvetnega in duhovnega področja, temveč je izvajala izjemno učinkovito sintezo obeh sfer.

Odnos do podložnikov je Machiavelli opredelil kot bistvenega za uspešno oblast, ravno tako krščanski misleci, čeprav se tu spet pojavi bistvena razlika med njihovimi teorijami o pomembnosti posvetnega oziroma duhovnega življenja. Za Machiavellija je ljudstvo eden od elementov politične moči in tako mora vladar poskrbeti predvsem za to, da ga ljudstvo ne ovira, krščanski misleci pa trdijo, da je vladarjeva bistvena naloga, da ljudstvu omogoči življenje v krščanski skupnosti. Lahko povzamemo, da je v delovanju Cerkve prisotno oboje, saj so cerkveni predstavniki predstavljali osrednji družbeni temelj, hkrati pa se je Cerkev za podreditev ljudstva posluževala različnih metod ustrahovanja.

Kar zadeva moralo, je cerkvena zgodovina polna dokazov o dejanih Cerkve, ki niso skladna s krščanskimi ideali, kot jih zapovedujejo njeni teoretiki. Obravnavali smo jih le nekaj, ki pa so zaradi izjemnega vpliva Cerkve prizadele množice (na primer inkvizicija, odpustki) in zaradi katerih si je Cerkev prislužila mnoge kritike. Machiavelli dopušča

nemoralna dejanja, če ta služijo višjim ciljem - oblasti in moči - in v tem poglavju se kaže tesna povezanost njegove misli s prakso Cerkve, ki je svoje posvetne cilje upravičevala z duhovnim poslanstvom.

Tudi glede vojaške politike lahko najdemo vsaj zametke Machiavellijeve misli, saj se je Cerkev zavedala pomembnosti lastne vojske. Sama je bila pobudnica največje srednjeveške vojaške akcije in je tako preko božanskega posredništva legitimno upravičila obstoj in ekspanzijo križarskih vojska. A kljub temu v teh dejanjih Cerкви ne moremo pripisati odklona od krščanskih temeljev, tako Avguštín kot Akvinski sta dopuščala pravično vojno.

Kar zadeva pojem usode, bi težko našli smiselno povezavo med Cerkvijo in Machiavellijem, verjetno ravno zato, ker se ta pojem dotika predvsem sfere duhovnega in ne posvetnega. Tu bi Cerkev povsem suvereno povezali z nauki krščanskih teoretikov, saj je usoda pravzaprav bistvo cerkvenega nauka.

V analizi smo torej našli nemalo povezav Machiavellijeve misli in delovanja katoliške Cerkve, čeprav sta si bila medsebojno nadvse nenaklonjena. Že samo dejstvo, da je Cerkev nekoč obstajala kot aktivna država, jo približa pojmu državnosti nasploh in ravno to je bila domena Machiavellijeve teorije. A tudi dela krščanskih mislecev so močno zaznamovala prakso katoliško Cerkve, kar smo lahko zasledili v vseh poglavjih. Cerкви torej ne moremo samovoljno pripisati machiavalističnega značaja in zanikati njeno povezavo s krščanskimi teoretiki, ki so polagali njene temelje.

Skladno s temi ugotovitvami želimo torej delno zavrni in delno potrditi hipotezo. V večini poglavij, ki obravnavajo delovanje je Cerkve moč najti tako prvine Machiavellija, kot tudi tradicionalno krščansko misel, ki jo je utrjevalo mnogo učenjakov, med njimi tudi obravnavani misleci. Cerkev je dejansko bila državna struktura, ki je delovala v skladu z Machiavellijevimi cilji, torej doseči čim večjo moč in oblast. Prav tako pa je črpala iz razsežne teologije, kjer je našla teoretično utemeljitev svojega delovanja.

9. SEZNAM LITERATURE

9.1. Članki v revijah in zbornikih

- BOBBIO, Norberto (1997) *Etika in politika*. V Bibič, A. (ur.) *Kaj je politika*, 320-346. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Alfa
- ERBSTOSSER (2001) *Evropa na pragu križarskih vojn*. V Tretji dan, letnik 30, št. 5, 29-37. Ljubljana: Društvo SKAM in Medškofijski odbor za mladino
- GRUŠOVNIK, Tomaž (2004) *O Avguštinovi svobodni volji*. V Dialogi, letnik 40, št. 11/12, 149-153. Maribor, Obzorja
- JAMNIK, Anton (1999) *Krščanska in etična iskanja sodobnega človeka*. V Poligrafii, letnik 4, št. 13/14, 51-59. Ljubljana, Društvo za primerjalno religiologijo
- JUHANT, Janez (2000) *Krščanska etika in Evropa*. V Tretji dan, letnik 29, št. 2, 33-37. Ljubljana, Društvo SKAM in Medškofijski odbor za mladino
- KOSOVEL, Blaž (1999) *Etika politične misli pri Machiavelliju*. V 2000, št. 122/123, 146-154. Ljubljana, Društvo 2000
- LUKŠIČ, Igor (1997) *Moralnost v politični kulturi*. V Rus, V. (ur.) *Etika in morala v sodobni družbi*, 199-207. Ljubljana, Anthropos
- MAKAROVIC, Jan (1994) *Za razločevanje med politiko in kulturo*. V Teorija in praksa, letnik 31, št. 7-8, 641-647. Ljubljana:FDV
- NOVAK, Aleš (2000) *Pravo med vero in razumom-pravna filozofija Tomaža Akvinskega*. V Pravniki letnik 55, št. 11/12. Ljubljana, Zveza društev pravnikov
- SARACINO, Francesco (2005) *Značilnosti in podlaga peklenskih podob v Novi zavezi*. V Xella, P. (ur.) *Arheologija pekla: onostranstvo na starem Bližnjem Vzhodu in antiki*, 161-179. Ljubljana, Studia humanitatis
- ŠTUHEC, Ivan (1995) *Osebnostni in strukturni greh-osebna in skupna odgovornost*. V Bogoslovni vestnik letnik 55, št. 3, 271-285. Ljubljana, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani

9.2. Knjige in samostojne publikacije

- AKVINSKI, Tomaž (1990) Država. Zagreb, Globus
- AKVINSKI, Tomaž (1999) Izbrani filozofski spisi. Ljubljana, Družina
- AMON, BAUER, BENEDIK, LEZENWEGER, STOCKMEIER in ZINNHOBLE (1999) Zgodovina katoliške cerkve. Celje: Mohorjeva založba
- ANDERSON, Perry (1992) Rodovniki absolutistične države. Ljubljana, ŠKUC in FF
- AUBERT, R., Rogier, L.J. (2000) Zgodovina Cerkve 5-od cerkvene do svetovne cerkve. Ljubljana, Družina
- AVGUŠTIN (2003) Izpovedi. Celje, Mohorjeva družba
- BENKO, Vlado (2001) Zgodovina mednarodnih odnosov. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče
- BOUMAN, C. A., Braun, J. L., Tuchle, H. (1994) Zgodovina Cerkve 3-Reformacija in protireformacija (1500-1715). Ljubljana, Družina
- CASSIRER, Ernst (1972) Mit o državi. Beograd, Nolit
- CHESTERSON, Gilbert Keith (1998) Sv. Tomaž Akvinski. Ljubljana, Družina
- COPLESTON, Friderick (1999) Akvinski. Ljubljana, Družina
- CVRLJE, Vjekoslav (1992) Vatikanska diplomacija: pokoncilski Vatikan u međunarodnim odnosima. Zagreb, Kršćanska sadašnjost
- DANIELOU, Jean , MARROU, Henri (1988) Zgodovina Cerkve 1-Od začetkov do Gregorja Velikega. Ljubljana, Družina
- HUNG, Sik (1980) The social psychology of power. London, Academic Press Inc.
- JANEŽIČ, Stanko (1998) Poti cerkvene edinosti. Maribor, Slomškova založba
- JOVANOVIĆ, Slobodan (1911) Makiaveli. Beograd: Izdanje Knjižarnice G. Cvianovića
- KAUTSKY, Karl (1953) Izvor krščanstva. Ljubljana, Cankarjeva založba
- KNOWLES, M.D., OBOLENSKY, D. (1991) Zgodovina Cerkve 2- Srednji Vek (600-1500). Ljubljana, Družina
- KOCIJANČIČ, Gorazd (1996) Posredovanja. Celje, Mohorjeva družba,
- KRKOČ, Adam (2003) Machiavelli in Evropska Unija. Ljubljana, FDV
- (1998) Kronika krščanstva. Ljubljana, Mladinska knjiga

- LO BELLO, Nini (2004) Za zidovi Vatikana: vse, kar lahko o božjih namestnikih izvemo še na zemlji. Mengeš, Ciceron
- LOPEZ, Roberto (1969) _Rojstvo Evrope. Ljubljana, DZS
- LOUTH, Andrew (1993) Izvori krščanskega mističnega izročila. Ljubljana, Nova Revija, Zbirka Hieron
- MACHIAVELLI, Niccolo (1990) Politika in morala. RAKAR, Atilji. Machiavelli in fenomenologija duha. Ljubljana, Slovenska Matica
- MACHIAVELLI, Niccolo Vladar. Ljubljana, Mladinska knjiga
- MANN, Thomas (1959) Čarobna gora. Ljubljana, Cankarjeva založba
- MEŠIČEK, Ivan (1989) Temelji humanistične etike. Ljubljana, Društvo 2000
- NIKOLIĆ, Tatjana (2002) Machiavellijeva politična misel. Ljubljana, FDV
- ROTTERDAMSKI, Erazem (1991) Hvalnica norosti. Ljubljana, Založništvo slovenske knjige
- SMRKE, Marjan (2000) Svetovne religije. Ljubljana, FDV
- STEINER, Rudolf (1996) Človek v družbenem redu: Posameznik in skupnost. Ljubljana, Kortina
- (1996) Spisi apostolskih očetov. Celje, Mohorjeva družba
- (1972) Studies on Machiavelli. Firenze, G.C. Sansoni
- (1984) Svetega Gregorija Velikega, Pastoralno vodilo. Celje, Mohorjeva družba
- ŠKAMPERLE, Igor (1999) Magična renesansa. Ljubljana: ŠOU
- ZUKAV, Gary (2001) Domovanje duše. Ljubljana, Alpha center
- (1983) Zgodovina 1. Ljubljana, Mladinska knjiga
- (1992) Zgodovina krščanstva. Ljubljana, DZS

6.3 Internetni viri

- ALKALAJ, Mišo (2001) Inkvizicija-katoliški prispevek k sodni praksi in teoriji, <http://www.mladina.si/zednik/200116/clanek/in0/> 12. 12. 2005
- The Prince. [http://www.emachiavelli.com/Prince%20outline_copy\(1\).htm](http://www.emachiavelli.com/Prince%20outline_copy(1).htm) 3.3.2006
- Machiavelli,Niccolo.<http://education.yahoo.com/reference/encyclopedia/entry/Machiave> 3.3.2006

-JUD, Ana (2001) Cerkev s pridevnikom.

<http://www.mladina.si/tednik/200132/clanek/geza1> 16.1.2006

31.3.2006

- ŽERDIN (2001) Ali bo Evropa krščanska ali pa je ne bo.

http://www.mladina.si/tednik/200423/clanek/slo-tema-ali_h_zerdin/ 15.1.2006